

Het gevoel van veiligheid bij leerlingen

Youssef Bachir Aameyri

Studentennummer: 2050972

Master Special Educational Needs (M SEN)

Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg

Leerroute: POD1

Begeleid door: Wilbert Vonck

Mei 2011

Inhoudsopgave

SAMENVATTING	1
INLEIDING	4
1 AANLEIDING PROBLEEMSTELLING	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Onderzoeksvraag	6
1.3 Huidige en gewenste situatie	7
1.4 Wat wil ik bereiken	7
1.5 Wat is er al bekend in de theorie.....	8
1.6 De relatie tussen het gevoel van veiligheid bij leerlingen en Inclusie	9
1.6.1 Inclusief / Passend Onderwijs	9
1.6.2 Inclusief Onderwijs	10
1.6.3 Passend Onderwijs.....	10
1.6.4 De relatie tussen Inclusie en het gevoel van veiligheid bij leerlingen	11
1.7 Verwachtingen	11
1.8 Kort samengevat	11
2. INTERVENTIE THEORIEËN MET BETREKKING TOT HET VERGROTEN VAN HET GEVOEL VAN VEILIGHEID BIJ LEERLINGEN.....	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Veiligheid.....	13
2.3 Verbanden interactionele theorie en RTI	14
2.4 Beïnvloeding van het gevoel van veiligheid bij leerlingen.....	16
2.4.1 Beschrijving octanten interactiewijzer	16
2.4.2 Concretiseren sociale vaardigheden interactionele theorie	17
2.5 Kort samengevat	18
3 ONDERZOEKSMETHODOLOGIE	19
3.1 Inleiding	19
3.2 Mijn onderzoeksvraag en subvragen	19
3.3 Methode en methodologie	20
3.3.1 PDCA.....	20
3.3.2 Methodologie	23
3.3.3 Zichtbaar maken van het gevoel van veiligheid	25
3.3.4 Verbanden vragenlijst en RTI	25
3.3.5 Verbanden vragenlijst en interactionele theorie	26
3.4 Ethiek.....	26
3.5 Triangulatie	28
3.6 Kort samengevat	29
4 DATAVERZAMELING EN DATA-ANALYSE	30
4.1 Inleiding	30
4.2 Vragen waaruit de data is voortgekomen.	30
4.3 Uitkomsten uit de Leerling-vragenlijst, de datapresentatie	32
4.4 Data-analyse.....	34
4.4.1 Categorieën	34
4.4.2 Resultaten per categorie	35
4.4.2.1 Leerlingen één en twee	35
4.4.2.2 Leerlingen drie en vier	38
4.5 Formulering antwoorden op de onderzoeksvragen.	41

5.	CONCLUSIES EN VALIDATIE.....	45
5.1	Inleiding.....	45
5.2	Validatie van de conclusies.....	45
5.3	Conclusies.....	46
5.4	Aanbevelingen naar aanleiding van de conclusies	48
6	EVALUATIE ONDERZOEK.....	50
6.1	Inleiding.....	50
6.2	Onderzoeker.....	50
6.3	Docent.....	51
6.4	Proces.....	52
6.5	Product	53
	LITERATUURLIJST	55
	BIJLAGEN	58
	Bijlage 1.....	58
	Bijlage 2.....	59
	Bijlage 3.....	60
	Bijlage 4.....	62
	Bijlage 5.....	64
	Bijlage 6 Tabellen en figuren.....	65

Samenvatting

In dit onderzoek ga ik het gevoel van veiligheid bij leerlingen onderzoeken aan de hand van de interactionele theorie (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009). uitgevoerd doormiddel van RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) in relatie tot het gevoel van veiligheid bij leerlingen.

Dit wordt gedaan aan de hand van de interactionele theorie, de interactiewijzer/de octanten en de daarbij behorend sociale vaardigheden (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009), met behulp van RTI¹ (National Center on Response to Intervention, 2010).

Ik ga de methode van Deming (Shewhart (W. Edwards Deming, 1982) gebruiken en als methodologie RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) in combinatie met de interactiewijzer (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009). Dit ga ik doen na goed nagedacht te hebben over ethische kwesties. Verder heb ik maatregelen genomen om de betrouwbaarheid, bruikbaarheid en validiteit (Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsma, W., 2007) te toetsen, namelijk:

- Feedback op de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek”
- Regelmatig gebruik van de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek”.
- Kijkwijzer (bijlage 4) voor een collega docent die de eerste les tijdens een nieuwe periode observeert.
- Meerdere informanten.
- Meerdere invalshoeken.
- Monitoren van mijn ethisch handelen

Het doel in het onderzoek is inzicht te verkrijgen in de effecten van nuanceverschillen in mijn gedrag op het gevoel van veiligheid bij de leerlingen die

¹ Response to Intervention

meedoen aan dit onderzoek, zodat ik als docent handvatten heb om mijn leerkrachtgedrag te bepalen aan de hand van de acht posities van de interactiewijzer (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009), zodat ik het gevoel van veiligheid van deze leerlingen positief kan beïnvloeden.

Het doel voor de leerlingen is dat zij zich veilig voelen in het klas lokaal en zich op een zo optimaal en fijn mogelijke manier kunnen ontwikkelen.

Dit onderzoek is uitgevoerd in twee klassen, respectievelijk 16 en 19 leerlingen. Vanuit iedere klas zijn er twee leerlingen gevraagd om vrijblijvend, anoniem en volgens contract (bijlage 1) mee te doen. De vier leerlingen hebben, in groepen van twee, vier octanten van de interactiewijzer doorlopen. Leerlingen 1 en 2 BS, OT, TB en SO en voor de leerlingen 3 en 4 SB, TO, BT en OS.

Eén voorbeeld, voor de duidelijkheid, van een sociale vaardigheid bij iedere octant:

BS: Leiding geven en advies geven	OT: Zich terugtrekken
SB: Zorgen	TO: Protesteren
SO: Volgen	TB: Strijden
OS: Afwachten	BT: Winnen

De deelnemende leerlingen hebben gedurende één startmetingsperiode en vier onderzoeksperioden van ieder drie weken iedere les een “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” ingevuld (bijlage 1). Al deze data is verzameld en verwerkt in Excel en grafieken (figuur 3 tot en met figuur 13). Ik heb na de dataverzameling de gemiddelden van de leerlingen 1 en 2 en de leerlingen 3 en 4 genomen.

De vragen zijn gecategoriseerd:

1. Werk

Kan ik mijn werk doen? 0 - 10

Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 – 50

2. Gedrag directe externe factoren

Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10

Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10

Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 – 10

3. Sfeer en op je gemak voelen

Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10

Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10

Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 – 10

4. Leerstof gerelateerd

Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10

Ik vind de stof nuttig. 0 - 10

Aan de hand van de opgeleverde data en interpretaties van de data heb ik conclusies geformuleerd.

Aan de hand van mijn conclusies heb ik aanbevelingen gedaan.

Inleiding

Mijn naam is Jos Aameryi. Ik volg de opleiding M SEN², leerroute POD1³ aan de Fontys Hogescholen, Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg.

Ik voer dit onderzoek uit op een school in twee groepen/klassen. Uit deze twee klassen heb ik per klas twee leerlingen gevonden die hun medewerking hebben willen geven. Vanwege privacy, ethiek en opleidingseisen zal ik geen namen noemen van instellingen, leerlingen, collega's enzovoorts. Ik voer dit onderzoek in mijn eentje uit, hoewel mijn onderzoek overlap heeft met een onderzoek dat een collega/medestudent van mij doet. Wel heb ik voor triangulatie (Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsma, W., 2007) en ethiek (Verwey, H. 2005) leerlingen en collega's ingeschakeld.

Als docent interpreteer ik situaties. Wie zegt mij dat deze interpretaties juist zijn? Ik heb al meerdere malen moeten constateren dat interpreteren vanuit intuïties verkeerde conclusies hebben opgeleverd. Voor mijn gevoel veilige situaties in de klas die door leerlingen niet als veilig ervaren werden of vice versa. Lessen die door mij tot totale mislukking bestempeld werden, maar door leerlingen als positief, fijn en veilig bestempeld werden bij mijn vraag voor feedback over de les..

Ik wil graag weten welke gedragingen van mij als docent positieve of negatieve invloeden hebben op het gevoel van veiligheid bij leerlingen, opdat ik er voor kan zorgen dat er in iedere klas een veilige pedagogische sfeer is waarin leerlingen zich kunnen ontplooien.

Het belang van het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag is dat ik dan handvatten heb om mijn leerkrachtgedrag te bepalen aan de hand van de posities

² Master Special Educational Needs

³ Eenjarige verdiepingsleerroute op basis van praktijkonderzoek

van de interactiewijzer (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009), zodat ik het gevoel van veiligheid (Carrière, R.M., 2010) bij leerlingen positief kan beïnvloeden.

Verder is mijn doel tijdens dit onderzoek de vaardigheden en kennis op te doen om in mijn professionele praktijk zelfstandig op M SEN niveau onderzoek te kunnen doen.

Relevantie van dit onderzoek voor mijzelf is mijn verdere professionalisering, een leven lang leren (Onderwijsraad 2011). Ik ben van mening dat een professional moet blijven bijscholen/studeren. Stilstand is achteruitgang!

De relevantie van dit onderzoek voor de praktijk zijn dat de verkregen inzichten, van dit kwalitatieve en niet generaliserende onderzoek, helpen beslissingen te maken in de dagelijkse praktijk.

Voor de theorie is dit onderzoek ook relevant. Leerlingen zijn steeds op zoek naar een gevoel van veiligheid, een bekende en herkenbare situatie. Door je als docent voorspelbaar op te stellen qua gedrag en sociale vaardigheden creëer je een veilige voorspelbare situatie.

1 Aanleiding probleemstelling

1.1 Aanleiding

De aanleiding voor dit onderzoek is de vraag hoe leerlingen zich voelen in de klas en welk leerkrachtgedrag hier invloed op heeft.

Mijn doelstelling in dit onderzoek is een relatie te vinden tussen leerkrachtgedrag (positioneren in één van de octanten van de interactiewijzer (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009)) en het gevoel van veiligheid (Carrière, R.M., 2010) bij leerlingen.

1.2 Onderzoeksvraag

Ik onderzoek, met behulp van RTI (National Center on Response to Intervention, 2010), de veranderingen in het gevoel van veiligheid van leerlingen tijdens mijn lessen die ontstaan door veranderingen in mijn positie in de interactiewijzer,

omdat ik wil weten hoe de verschillende posities van de interactiewijzer het gevoel van veiligheid van leerlingen positief of negatief beïnvloeden,

ten einde inzicht te verkrijgen in de effecten van nuanceverschillen in mijn gedrag op het gevoel van veiligheid bij leerlingen,

zodat ik als docent handvatten heb om mijn leerkrachtgedrag te bepalen aan de hand van de posities van de interactiewijzer, waardoor ik het gevoel van veiligheid bij leerlingen positief kan beïnvloeden.

Sub vragen:

1. Wat is de betekenis van de interactionele theorie (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009) en waarom kies ik die?
2. Wat is de betekenis van RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) en waarom pas ik die hier toe?
3. Welke positie in de interactiewijzer beïnvloedt het gevoel positief of negatief en welke positie werkt voor mij en/of voor de leerling het beste?
4. Beïnvloedt de nuttigheid en/of moeilijkheid van de lesstof het gevoel van veiligheid (Carrière, R.M., 2010) bij de leerlingen?

1.3 Huidige en gewenste situatie

In de huidige situatie, 2 klassen van respectievelijk 16 en 19 leerlingen, interpreteer ik als docent situaties. Wie zegt mij dat deze interpretaties juist zijn? Ik heb al meerdere malen moeten constateren dat interpreteren vanuit intuïties, zelfs vanuit feiten, verkeerde conclusies hebben opgeleverd. Voor mijn gevoel veilige situaties in de klas die door leerlingen niet als veilig ervaren werden of vice versa. Lessen die door mij tot totale mislukking bestempeld werden, werden door leerlingen als positief, fijn en veilig bestempeld bij mijn vraag voor feedback over de les. Het verkrijgen van een betere inschattingsvermogen en verfijning van mijn vaardigheden, door middel van dit onderzoek, is voor mij de gewenste situatie. De resultaten van dit onderzoek zijn voor mij, om mijzelf te blijven professionaliseren. Wel kan dit onderzoek dienen voor een schoolbreed onderzoek. Hier ga ik niet verder op in, omdat dit buiten het kader van dit onderzoek valt.

1.4 Wat wil ik bereiken

Mijn doel is dat de resultaten en conclusies in dit onderzoek mij op een hoger platform brengen qua inzicht met betrekking tot het gevoel van veiligheid bij

leerlingen in relatie tot leerkrachtgedrag. Dit is belangrijk voor de leerlingen en mijzelf.

Het doel van het onderzoek is inzicht te verkrijgen in de effecten van nuanceverschillen in mijn gedrag op het gevoel van veiligheid bij de leerlingen die meedoen aan dit onderzoek, zodat ik als docent handvatten heb om mijn leerkrachtgedrag te bepalen aan de hand van de acht posities van de interactiewijzer (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009), zodat ik het gevoel van veiligheid van deze leerlingen positief kan beïnvloeden.

Het doel voor de leerlingen is dat zij zich veilig voelen in het klaslokaal en zich op een zo optimaal en fijn mogelijke manier kunnen ontwikkelen.

De conclusies van dit onderzoek zouden eventueel ook collega's en/of MT⁴ inzicht kunnen geven. Hier ga ik niet verder op in, omdat dit buiten het kader van dit onderzoek valt.

1.5 Wat is er al bekend in de theorie

Over mijn onderzoeksonderwerp is niets bekend in de benadering die ik neem. In mijn scriptie onderzoek ik individuele leerlingen. In de literatuur is niets bekend over een onderzoek naar veiligheid onder leerlingen met betrekking tot leerkrachtgedrag met behulp van de interactionele theorie, (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009) interactiewijzer en de methode RTI (National Center on Response to Intervention, 2010). Ik heb meerdere bronnen gebruikt om iets aan literatuur te kunnen vinden. In volgorde van raadpleging; EBSCO, Nederlandse Bibliotheken en internet.

⁴ Managementteam

1.6 De relatie tussen het gevoel van veiligheid bij leerlingen en Inclusie

Inclusie is voor mij de emancipatie van alle leerlingen die normaliter buiten de boot vallen wat betreft regulier onderwijs. De leerlingen mogen er zijn en hun plek op school en later in de maatschappij opeisen d.m.v. Inclusief burgerschap. (van Houten, 2000.)

De essentie van Passend onderwijs is voor mij gelijkwaardigheid in verscheidenheid. Iedereen is verschillend, er is geen mens gelijk. Ondanks deze verschillen wordt in het Passend onderwijs iedereen gelijkwaardig behandeld en krijgt iedereen de aandacht en hulpmiddelen die hij/zij nodig heeft. Onderwijs met z`n allen, waarin iedereen eruit haalt wat er voor het individu in zit. Dit is gedifferentieerd in kennis, kunde, kunnen op verstandelijk en lichamelijk niveau.

Veiligheid in de klas en de directe omgeving heeft veel met Inclusie te maken. School is de plaats waar iedereen veilig moet zijn. Om deze relatie te kunnen beschrijven zal ik eerst kort ingaan op Inclusief en Passend onderwijs.

1.6.1 Inclusief / Passend Onderwijs

In 2012 wordt Passend onderwijs ingevoerd (Ministerie OC&W, 2011), dit is een variant op Inclusief onderwijs. Wat is één van de vormen van Inclusief onderwijs? Wat is Passend onderwijs? Wat zijn de verschillen? De termen Inclusief en Passend onderwijs passeren vele malen de revue. Om één en ander te verduidelijken heb ik onderstaande tabel, tabel 1, toegevoegd.

Tabel 1: Vergelijking Passend onderwijs en één van de visies van Inclusief onderwijs.

Passend onderwijs	Inclusief onderwijs
Schoolbesturen krijgen de verantwoordelijkheid om voor elke leerling een onderwijsaanbod te ontwikkelen dat past bij zijn mogelijkheden en beperkingen. Bij passend onderwijs staat de leerling centraal en wordt het aanbod waar nodig op hem afgestemd.	Alle leerlingen, ongeacht hun achtergrond, bezoeken dezelfde scholen, functioneren in heterogene groepen en volgen het curriculum afgestemd op hun eigen mogelijkheden. Leerlingen leren van en met elkaar als ze samen leren en samen worden onderwezen in dezelfde leer – en leefgemeenschap. Ze ontwikkelen zich zo tot volwaardige burgers met een actieve deelname in de maatschappij.
De verschillen	
-Stabilisatie -Oprekken van het (duale) systeem -Regie vanuit de speciale school	-Innovatie -Veranderen van het (duale) systeem -Regie vanuit de reguliere school
De overeenkomsten	
-De leerling centraal -Grotere autonomie van de schoolbesturen. -Verkleining van de speciale scholen.	-Grotere inbreng van de ouders. -Grotere transparantie van de leerlingbudgetten.

Cornelissen-Van den Bosse, M. (2008)

1.6.2 Inclusief Onderwijs

Inclusief onderwijs is onderwijs waarbij iedereen met wat voor beperkingen dan ook naar het reguliere onderwijs kan (van Houten, 2000). Toegang en participatie voor iedereen lijkt mij een utopie, maar men kan wel proberen deze utopie zo dicht mogelijk te benaderen (van Houten, 2000). De leerlingen volgen in heterogene groepen doorlopende leerlijnen die in hun geestelijke/lichamelijke vermogen liggen. De leerling staat centraal en ouders hebben meer invloed. De expertise van het speciaal onderwijs wordt verspreid over alle reguliere scholen.

Door middel van innovatie wordt het duale systeem omgevormd naar een monosysteem, hierdoor vervalt het speciale onderwijs en wordt alles geregeld vanuit het reguliere onderwijs.

1.6.3 Passend Onderwijs

Passend onderwijs is onderwijs waarbij scholen niet verplicht zijn aanpassingen door te voeren als deze niet nodig zijn (van Bijsterveldt-Vliegenthart, 2010). Men hoeft pas aanpassingen te doen als dit voor de desbetreffende leerling nodig is. Toegang en participatie voor iedereen is niet vanzelfsprekend. Een school kan zich beroepen op

een gemaakte uitspraak van de Raad van State op 26 juli 1999 (Raad van State H01.98.1591, 2010).

De expertise van het speciaal onderwijs blijft gedeeltelijk bij het speciaal onderwijs, regulier onderwijs kan hier wel uit putten. De leerling staat centraal en ouders hebben meer invloed. Het duale systeem wordt in stand gehouden waarbij het speciale onderwijs verkleint wordt. Er vervalt ook speciaal onderwijs. Er is daardoor ook spreiding van expertise naar de particuliere markt.

1.6.4 De relatie tussen Inclusie en het gevoel van veiligheid bij leerlingen

De relatie tussen Inclusie en het gevoel van veiligheid bij leerlingen is:

Door een veilig klimaat in de klas en in de directe omgeving de pedagogische en didactische drempels lager worden of zelfs verdwijnen en bijdragen in het welbevinden van de leerlingen in de klas en het gevoel van veiligheid vergroten. In dit onderzoek onderzoek ik het verband tussen het gevoel van veiligheid bij leerlingen en de positie van de docent in één van de octanten van de interactiewijzer (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009).

1.7 Verwachtingen

Ik verwacht dat leerkrachtgedrag en het gevoel van veiligheid bij leerlingen een relatie met elkaar hebben. Ook verwacht ik dat dit gevoel van veiligheid bij elke leerling die participeert in dit onderzoek een andere uitkomst zal hebben.

1.8 Kort samengevat

Ik wil graag te weten komen welke gedragingen van mij als docent positieve of negatieve invloeden hebben op het gevoel van veiligheid (Carrière, R.M., 2010) bij leerlingen, opdat ik er voor kan zorgen dat er in iedere klas een veilige pedagogische sfeer is waarin leerlingen zich kunnen ontplooien.

Het belang van het beantwoorden van mijn onderzoeksvraag is dat ik dan handvatten heb om mijn leerkrachtgedrag te bepalen aan de hand van de posities van de interactiewijzer (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009), zodat ik het gevoel van veiligheid bij leerlingen positief kan beïnvloeden.

2. Interventie theorieën met betrekking tot het vergroten van het gevoel van veiligheid bij leerlingen.

2.1 Inleiding

In dit onderzoek ga ik het gevoel van veiligheid bij leerlingen onderzoeken aan de hand van de interactionele theorie (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009). uitgevoerd doormiddel van RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) in relatie tot het gevoel van veiligheid bij leerlingen.

Er zijn tegenstanders van de interactionele theorie die kritiek hebben op de interactionele theorie (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009). Zij vinden de interactionele theorie onder andere te individualistisch (Sociology Central, 2005).

Doordat ik in ga op de beleving van het individu is de interactionele theorie , die veel nadruk legt op het individu, zeer geschikt.

Ook mijn rol als docent is een rol die niet is te verwaarlozen in deze. De rol van docent beïnvloedt het gevoel van veiligheid bij leerlingen. Mijn rol wordt in meer of mindere mate beïnvloed door leerlingen, collega docenten en het MT. Deze rol van het MT is in het kader van dit onderzoek verwaarloosbaar (Centrum voor Nascholing Amsterdam UvA & HvA, 2011).

2.2 Veiligheid

Het gevoel van veiligheid wordt beïnvloed door de directe omgeving.

De directe omgeving, de variabelen, is in dit onderzoek het lokaal, de leerlingen, de docent en de leerstof. Doordat er veel autonome variabelen zijn zal het gevoel van veiligheid dynamisch zijn (Carrière, R.M., 2010).

Gevoel van veiligheid vanuit de interactionele theorie (Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B., 2009) is het gevoel van veiligheid dat wel of niet aanwezig is op individueel niveau. De leerling voelt zich wel of niet veilig, los van het feit of het echt wel of niet

veilig is in de directe omgeving. Dit gevoel kan per individu verschillen bij exact dezelfde variabelen in de directe omgeving.

2.3 Verbanden interactionele theorie en RTI

De interactionele theorie is de theorie die uit gaat dat mensen gevormd worden door interactie tussen mensen en de manier waarop mensen met elkaar samenleven. Ik kies voor de interactionele theorie omdat deze verklaart waarom kinderen in interactionele situaties ontwijken waarin zij zich niet veilig wanen (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009). De interactie met een leraar heeft een leerling maar voor een gedeelte in de hand. Het is aan de professionaliteit van de leraar om de interactie zodanig aan te passen dat de leerling zich veilig voelt in de klas en er zodoende een veilig pedagogisch klimaat gecreëerd word. Er zijn ook critici van de interactionele theorie (Sociology Central, 2005). Deze menen dat deze theorie:

1. Teveel nadruk legt op het individu.
2. Te weinig heeft gepoogd te verklaren hoe de sociale relaties die wij creëren het individu dwingt te gedragen op een bepaalde manier en de keuze tot bepaalde gedragingen laat verdwijnen.

Voor mijn onderzoek heb ik het eerste kritische punt niet nodig, omdat dit onderzoek zich richt op het gevoel van veiligheid bij specifieke leerlingen, individuen. En voorts gebruik ik de interactionele theorie om mijn eigen gedrag te beïnvloeden in één van de acht octanten van de interactiewijzer om het gevoel van veiligheid bij deze leerlingen te beïnvloeden.

RTI is een didactische methode van interveniëren waarbij men gebruik maakt van zogenaamde “Tiers”, dit zijn niveaus. RTI heeft drie niveaus van interventies, Tier 1 t/m Tier 3. (National Center on Response to Intervention, 2010).

Tier 1: Ongeveer 80% van de leerlingen in het reguliere onderwijs komt goed mee, met normale tussentijdse evaluaties.

Tier 2: ongeveer 15% van de leerlingen heeft een verhoogd risico en komen in het strategische niveau. Verhoogde frequentie van interventies en evaluaties. Tier2 is een aanvulling op Tier1.

Tier 3: ongeveer 5% reageert niet adequaat op de niveaus 1 en 2. Deze leerlingen krijgen dagelijkse begeleiding gebaseerd op onderzoek. Men heeft meerdere malen per week interventies en evaluaties in kleine groepen of zelfs individueel. Tier3 kan een aanvulling zijn op Tier1 en Tier2 (Fuchs, D. & Fuchs L.S., 2006).

Je kunt dus zeggen dat je door middel van RTI risicoleerlingen kan filteren van de leerlingen die correct reageren op Tier1 (Buffum, A., Mattos, M. & Weber, C., 2010). Na dit filteren kan je de leerlingen die niet correct reageren op Tier1, aanvullende instructies geven horend bij Tier2 en als deze instructies niet de gewenste resultaten leveren dan instructies geven in zeer kleine groepjes of individueel horend bij Tier3.

Ik pas RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) op een niet-didactische of instructieve manier toe, omdat ik met het onderzoek probeer te concluderen welke interventies (leraar gedrag vanuit één van de octanten vanuit de interactionele theorie) welke response geeft bij een specifieke leerling met betrekking tot veiligheid, een gevoel dat voor iedere leerling anders is in dezelfde situatie. Wanneer leerlingen op het gebied van zich veilig voelen niet adequaat reageren op de normale gedragingen van een docent dan zullen aanvullende gedragingen moeten plaats vinden in de richting van de desbetreffende leerling. Ik ga proberen te achterhalen welke interventies aan de hand van de interactionele theorie welke response zal hebben. Dit gebeurt aan de hand van de verschillende interactionele posities (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009). Ik onderneem actie en kijk wat het gevolg is van deze actie. Wanneer deze actie het gewenste resultaat als gevolg heeft, dan heb ik een gevalideerde interventie voor een specifieke leerling. Wanneer deze conclusies getrokken kunnen worden heb ik interventies met aan zekerheid grenzende waarschijnlijke responses op het gebied van veiligheid voor deze specifieke leerling.

In mijn onderzoek ga ik dus in plaats van instructies lerarengedrag geven, door middel van sociale vaardigheden (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009), aan specifieke leerlingen. Deze sociale vaardigheden zullen in paragraaf 2.4 specifiek worden beschreven.

2.4 Beïnvloeding van het gevoel van veiligheid bij leerlingen

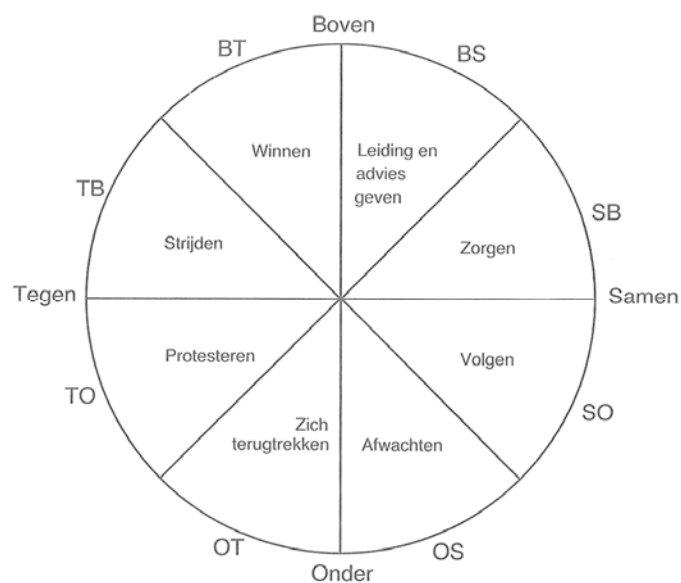
2.4.1 Beschrijving octanten interactiewijzer

In de interactionele theorie worden de acht octanten van de interactiewijzer beschreven (bijlage 4) (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009).

Deze octanten zijn:

BS	Leiding geven en advies geven	OT	Zich terugtrekken
SB	Zorgen	TO	Protesteren
SO	Volgen	TB	Strijden
OS	Afwachten	BT	Winnen

Schematisch afgebeeld in onderstaande figuur.

Figuur 1 , Interactiewijzer 2009, R Verstegen, H.B.P. Lodewijks

2.4.2 Concretiseren sociale vaardigheden interactionele theorie

De benoeming van de octanten is nogal algemeen. Om specifieker te zijn met de interventies die ik ga plegen heb ik deze specifieker gemaakt. De octanten hebben betrekking op leerkrachtgedrag en de benodigde sociale vaardigheden van de docent (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009).

Aan mijn onderzoek aangepaste octanten op pagina 187-188 van de boekverwijzing (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009):

BS, Boven Samen, Leiding en advies geven

- Het voortouw kunnen nemen
- Activiteiten kunnen regelen en organiseren
- Anderen met behulp van argumenten laten geloven dat iets waar
- Kunnen adviseren en oplossingsgericht kunnen werken

SB, Samen Boven, Zorgen

- Zorgzaam zijn voor anderen
- Positief stimuleren en helpen van anderen
- Zaken vanuit een positief perspectief kunnen weergeven/ ergens de positieve punten uit kunnen halen bij teleurstellingen
- De ander goed kunnen aanvoelen

SO, Samen Onder, Volgen

- Iemand bewegingsvrijheid geven, Tonen van interesse en van het vermogen om belangrijke informatie op te pakken uit mondelinge gesprekken.
- Protocol op kunnen volgen
- Opdrachten opvolgen
- Met kritiek om kunnen gaan

OS, Onder Samen, Afwachten

- Niet op de voorgrond plaatsen
- Steun van iemand nodig hebben
- expectatief kunnen opstellen

OT, Onder Tegen, Zich terugtrekken

- Gereserveerd op kunnen stellen
- Grenzen afbakenen door niets te zeggen
- Zich terug kunnen trekken
- Een afwachtende houding aannemen

TO, Tegen Onder, Protesteren

- Voorzichtig zijn
- Aan een persoon emotie kunnen laten zien door het niet uitkomen van een verwachting
- Op een goede manier bedenkelijk en oordelend zijn
- Onbehagen, ongenoegen kunnen laten blijken

TB, Tegen Boven, Strijden

- Duidelijk kunnen zijn in wat je niet zint, waar je je kwaad over maakt
- Aan kunnen geven waar je het niet mee eens bent, waar je nijdig en razend van wordt
- Zich, ook lichamelijk, defensief en offensief kunnen opstellen.
- Kunnen ontmoedigen, zich offensief kunnen positioneren

BT, Boven Tegen, Winnen

- Kunnen wijzen op onjuistheden
- Kunnen wedijveren met anderen
- Kaders kunnen aangeven voor de ander
- Zelfstandig kunnen positioneren, vertrouwen op eigen mening/opinie

2.5 Kort samengevat

In dit hoofdstuk heb ik het volgende beschreven:

- Wat veiligheid is en hoe dit gevoel van veiligheid zichtbaar gemaakt kan worden.
- Het verband tussen interactionele theorie en RTI.
- De beïnvloeding van het gevoel van veiligheid bij leerlingen.
- Concretiseren van de sociale vaardigheden die staan beschreven in de interactionele theorie.

3 Onderzoeksmethodologie

3.1 Inleiding

Om mijn onderzoek uit te kunnen voeren moet ik methodisch te werk gaan (Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsma, W., 2007).

Ik moet mijn activiteiten plannen, uitvoeren, data verzamelen, resultaten interpreteren en aan de hand van de conclusies actie ondernemen. In dit hoofdstuk ga ik beschrijven wat mijn onderzoeksvraag en subvragen zijn, welke methode en welke methodologie ik ga gebruiken om het onderzoek uit te voeren, hoe ik mijn data ga verzamelen, hoe ik om ga met triangulatie en ethiek.

3.2 Mijn onderzoeksvraag en subvragen

Ik onderzoek, met behulp van RTI (National Center on Response to Intervention, 2010), de veranderingen in het gevoel van veiligheid van leerlingen tijdens mijn lessen die ontstaan door veranderingen in mijn positie in de interactiewijzer (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009),

omdat ik wil weten hoe de verschillende posities van de interactiewijzer het gevoel van veiligheid van leerlingen positief of negatief beïnvloeden,

ten einde inzicht te verkrijgen in de effecten van nuanceverschillen in mijn gedrag op het gevoel van veiligheid bij leerlingen,

zodat ik als docent handvatten heb om mijn leerkrachtgedrag te bepalen aan de hand van de posities van de interactiewijzer, waardoor ik het gevoel van veiligheid bij leerlingen positief kan beïnvloeden.

Sub vragen:

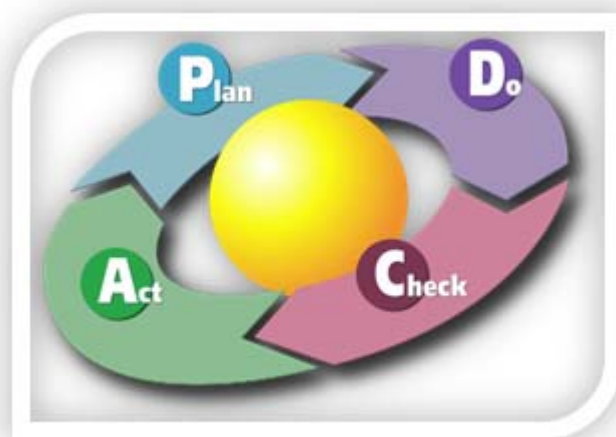
- 1 Wat is de betekenis van de interactionele theorie (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009) en waarom kies ik die?
- 2 Wat is de betekenis van RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) en waarom pas ik die hier toe?
- 3 Welke positie in de interactiewijzer beïnvloedt het gevoel positief of negatief en welke positie werkt voor mij en/of voor de leerling het beste?
- 4 Beïnvloed de nuttigheid en/of moeilijkheid van de lesstof het gevoel van veiligheid bij de leerlingen?

3.3 Methode en methodologie

3.3.1 PDCA

In mijn kwalitatieve onderzoek gebruik ik de methode van Deming / PDCA-cirkel, die door Deming zelf de Shewhart cyclus genoemd werd, naar Walter A. Shewhart (W. Edwards Deming, 1982). Ik heb gekozen voor deze methode, omdat deze cyclisch is en alle stappen die gezet worden van te voren gepland zijn.

- Plannen
- Doen
- Checken
- Actie ondernemen

Figuur 2, PDCA Cyclus, Berkshire Select Inc 2010

Deze methode is cyclisch. Het heeft een begin, maar in principe geen einde. Voor mijn onderzoek zijn vijf cycli voldoende om mijn onderzoeksvraag en subvragen te kunnen beantwoorden. De PDCA Shewhart (W. Edwards Deming, 1982) cirkel doorloopt de vier stappen die ik nodig heb om mijn onderzoek te kunnen uitvoeren zijn: voorbereiden, uitvoeren, evalueren van en reflecteren van ieder periode.

De eerste cyclus gebruik ik om mijn startmeting te doen aan de hand van de "Vragenlijst Pedagogische Stijl" die ik zelf invul en de "Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek" (bijlage 3) die de leerlingen tot de kerstvakantie elke les invullen. Deze cyclus duurt van week 48 2010 t/m week 50 2010. Als er problemen of valkuilen de revue passeren, dan kan ik die elimineren voor de volgende cyclus. Deze startmeting is nodig om te bepalen hoe mijn pedagogische stijl is en wat dit doet met het gevoel van veiligheid bij de leerling.

De tweede tot en met vijfde cyclus is tijdens het daadwerkelijke onderzoek dat duurt van week 1 2011 t/m week 13 2011.

Vanwege het tijdspad van deze opleiding en een achttal te door lopen octanten heb ik er voor de tweede cyclus voor gekozen om twee klassen te gebruiken voor dit onderzoek. Uit iedere klas vraag ik 2 leerlingen om op vrijwillige basis volgens contract (bijlage 1) deel te nemen aan dit onderzoek. Iedere klas doorloopt vier octanten. Iedere octant duurt drie weken. Van te voren meld ik de leerlingen dat ik met een andere octant ga beginnen. De indeling is zo gemaakt dat de klassen tegenoverstelde octanten krijgen.

Week	Periode	Inname positie bij Leerling 1 en 2	Inname positie bij Leerling 3 en 4
Week 1 2011	Periode 1	Leerling 1 en 2 BS	Leerling 3 en 4 SB
Week 2 2011	Periode 1	Leerling 1 en 2 BS	Leerling 3 en 4 SB
Week 3 2011	Periode 1	Leerling 1 en 2 BS	Leerling 3 en 4 SB
Week 4 2011	Periode 2	Leerling 1 en 2 OT	Leerling 3 en 4 TO
Week 5 2011	Periode 2	Leerling 1 en 2 OT	Leerling 3 en 4 TO
Week 6 2011	Periode 2	Leerling 1 en 2 OT	Leerling 3 en 4 TO
Week 7 2011	Periode 3	Leerling 1 en 2 TB	Leerling 3 en 4 BT
Week 8 2011	Periode 3	Leerling 1 en 2 TB	Leerling 3 en 4 BT
Week 9 2011		Voorjaarsvakantie	
Week 10 2011	Periode 3	Leerling 1 en 2 TB	Leerling 3 en 4 BT
Week 11 2011	Periode 4	Leerling 1 en 2 SO	Leerling 3 en 4 OS
Week 12 2011	Periode 4	Leerling 1 en 2 SO	Leerling 3 en 4 OS
Week 13 2011	Periode 4	Leerling 1 en 2 SO	Leerling 3 en 4 OS

Wel kan ik deze cyclus oneindig blijven uitvoeren om steeds beter inzicht te verkrijgen in het gevoel van veiligheid (Carrière, R.M., 2010) van leerlingen (een veilige pedagogische sfeer) met betrekking tot mijn positie in de interactiewijzer (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009).

In mijn onderzoek:

Cyclus 1

Plannen: Plannen van de activiteiten voor de startmeting met behulp van de “Vragenlijst Pedagogische Stijl” voor de docent en de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” voor de leerlingen die participeren in het onderzoek.

Doen: Startmeting uitvoeren van het onderzoek

Checken: De resultaten verwerken, conclusies trekken, valkuilen?, problemen?

Actie: Aan de hand van de verkregen resultaten en inzichten mijn positie in de interactiewijzer zodoende wijzigen

Cyclus 2, 3, 4 en 5

Plannen: Plannen van de activiteiten van het onderzoek.

Doen: Het onderzoek uitvoeren

Checken: De resultaten/data verwerken, data interpreteren, conclusies trekken
Actie: Aan de hand van de verkregen resultaten en inzichten mijn positie in de interactiewijzer zodoende wijzigen

3.3.2 Methodologie

Om mijn onderzoeksvraag en de subvragen te beantwoorden ga ik in dit kwalitatief interpretatief onderzoek gebruik maken van de interactionele theorie (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009), de methode RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) en een zelfgemaakte vragenlijst (bijlage 3). De interactionele theorie ga ik gebruiken om mijzelf te plaatsen in één van de acht octanten met de daarbij horende sociale vaardigheden. De RTI ga ik gebruiken om de response na de interventie (één van de octanten innemen) te meten aan de hand van de zelfgemaakte vragenlijst (bijlage 3) met score index. De leerlingen die meewerken aan dit onderzoek vullen iedere les de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” in. Aan het einde van ieder periode komen er per leerling een gemiddelde waarde per vraag naar boven. De waarden zeggen iets over het gevoel van veiligheid van de leerling in de klas. De volgende maatregelen heb ik genomen om te zorgen dat de leerlingen de vragenlijst naar waarheid durven invullen:

- Begrip: De twee klassen de vragen laten zien. Gevraagd hoe zij de vragen interpreteren. Met de deelnemende leerlingen na iedere periode de vragen nogmaals doornemen of er geen verval is in het begrip en beantwoorden van de vragen.
- Begrip: De deelnemende leerlingen het belang van dit onderzoek uitleggen, waarom dit onderzoek en hoe ik dit onderzoek ga uitvoeren.
- Anonimiteit: De anonimiteit van de leerlingen waarborgen. De naam van de leerlingen staat alleen in het contract dat bij de teamleider in het dossier is opgeborgen. Op geen enkele andere manier is achter de identiteit van de deelnemende leerlingen te komen dan dit contract.
- Contract: Contract met afspraken en garanties voor anonimiteit (bijlage 1).
- Belang: Uitleg van het belang van dit onderzoek.

Doordat iedere les de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3) ingevuld wordt zullen de pieken en dalen eruit gefilterd worden. Deze pieken en dalen wil ik eruit hebben om een zo betrouwbaar mogelijk beeld te verkrijgen. Om iedere interpretatie uit te sluiten dat het hier om een generaliserend onderzoek gaat zal ik de eindscores afronden op gehele getallen en de gemiddelde waarden nemen van alle vier de leerlingen bij elkaar opgeteld en gedeeld door het aantal deelnemende leerlingen.

Door middel van het meten van de interventies kan er per specifieke leerling gemeten worden of een bepaalde octant uit de interactionele theorie (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009) de voorkeur heeft, het meeste rendement heeft. Om het antwoord zo betrouwbaar mogelijk te maken heb ik een aantal maatregelen genomen. Deze maatregelen komen later in dit hoofdstuk aanbod, paragraaf 3.5 Triangulatie.

Enige verschillen in resultaten verwacht ik in verband met de volgende punten:

- Leerling 1 en 2 zijn vierdeklassers, leerling 3 en 4 zijn derdeklassers.
- Leerling 1 en 2 zijn VMBO basis leerlingen, leerling 3 en 4 zijn LWOO⁵ leerlingen.
- Leerling 1 en 2 hebben vierde klas leerstof en examenoefeningen, leerling 3 en 4 hebben derde klas leerstof.

Ik verwacht verschillen in de ervaring van de moeilijkheid van de leerstof door leerlingen. Als dit zo is dan verwacht ik dat dit niet van invloed zijn op de betrouwbaarheid van dit onderzoek.

⁵ leergewondersteunend onderwijs

3.3.3 Zichtbaar maken van het gevoel van veiligheid

Om in deze dynamische omgeving het gevoel van veiligheid zichtbaar te krijgen en te meten ga ik de methode RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) gebruiken met behulp van een vragenlijst. In deze vragenlijst (bijlage 3) heb ik de volgende, voor mij relevante, vragen gesteld aan de leerlingen:

- 1 Kan ik mijn werk doen?
- 2 Hoe lang heb ik kunnen werken?
- 3 Het gedrag van de docent is ondersteunend?
- 4 Het gedrag van medeleerlingen is storend?
- 5 Ik krijg genoeg aandacht van de docent?
- 6 Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de leerlingen.
- 7 Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent.
- 8 Ik voel mij op mijn gemak in de klas?
- 9 Ik vind de stof moeilijk.
- 10 Ik vind de stof nuttig.

De vragenlijst ga ik herhaaldelijk voorleggen aan vier leerlingen uit twee klassen, twee leerlingen uit iedere klas. Deze leerlingen gaan deze vragen iedere les beantwoorden terwijl ik, in de rol van docent, om de drie weken een andere positie ga innemen volgens de interactiewijzer (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009).

De gemiddelde waarden zullen een beeld geven van het gevoel van veiligheid per individu per octant van de interactiewijzer. Om de zichtbaarheid te vergroten zal ik per twee leerlingen, leerling een en twee en leerling drie en vier, de gemiddelde scores nemen voor mijn data-analyse in hoofdstuk 4.

3.3.4 Verbanden vragenlijst en RTI

RTI is een didactische/instructionele methode van interveniëren (National Center on Response to Intervention, 2010) , zoals beschreven in 2.3.1, die ik niet

didactisch/instructioneel ga toepassen, maar met leraargedrag in één van de octanten van de interactiewijzer (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009). De “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” zal de responses meten van de interventies. Aan de hand van de metingen van de response zal getracht worden conclusies te schrijven.

3.3.5 Verbanden vragenlijst en interactionele theorie .

Het verband tussen de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” en de interactionele theorie is het gevoel van veiligheid. Interacties tussen mensen vindt plaats op een manier dat mensen zoveel mogelijk streven naar veiligheid en/of behaaglijkheid (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009.). Mensen zijn altijd op zoek naar manieren (gedragingen) om dit te bereiken. Voorbeelden zijn stoer gedrag, pestgedrag, (a-)sociaal gedrag enzovoorts. Dit gevoel van veiligheid wordt gemeten aan de hand van, voor mij relevante, vragen. Er zijn legio vragen die ook te maken hebben met veiligheid, maar om het onderzoek enigszins overzichtelijk te houden heb ik mij beperkt tot de 10 vragen die staan beschreven in bijlage 3. Vragen die te maken hebben met het gevoel van veiligheid in de directe omgeving, de klas.

3.4 Ethiek

Ethiek is zeer belangrijk als het om onderzoeken gaat. Ethiek betekent voor mij in dit onderzoek het herhaaldelijk reflecteren op het handelen van mijzelf ten opzichte van de deelnemende leerlingen (Verwey, H. 2005).

Een aantal zaken kan men zich continu afvragen:

1. Zijn er zaken die wel of niet kunnen?
2. Welke voorzorgsmaatregelen dienen er genomen te worden?
3. Hebben de leerlingen die deelnemen aan mijn onderzoek keuzevrijheid?
4. Welke verantwoordelijkheden heb ik als onderzoeker?
5. Verantwoordelijkheden naar deelnemers

6. Vrijwillige toestemming van meewerkende personen
7. Bescherming privacy van meewerkende personen
8. Gevolgen voor de deelnemers.
9. Openbaar maken van gegevens.

Voor het onderzoek heb ik een contract opgesteld voor de leerlingen en mijzelf. Dit om een aantal zaken goed gescheiden te houden.

1. De machtsverhouding docent/leerlingen met betrekking tot dit onderzoek moet tot een minimum beperkt worden.
2. Voor mijzelf een duidelijke scheiding van de verschillende rollen. Als onderzoeker, als uitvoerend docent van het onderzoek en als docent van de leerlingen.
3. Vrijwillige toestemming van meewerkende leerlingen, waarbij zij te allen tijde zich kunnen terugtrekken als meewerkende leerling aan het onderzoek.
4. Ook als leerlingen zich in een bepaalde periode niet op zijn gemak voelt of het te confronterend is kan de leerling zich per periode terugtrekken.
5. Bescherming van de privacy of waarborgen van anonimiteit van de meewerkende leerlingen, ook bij openbaar maken cq publiceren van het onderzoeksverslag.
6. Leerlingen te allen tijde zich kunnen terugtrekken als bepaalde posities als niet fijn ervaren worden.

Ik moet goede afspraken maken met de meewerkende leerlingen zodat rechten en plichten voor de meewerkende leerlingen en mijzelf als onderzoeker duidelijk zijn. Deze staan in het “Contract Praktijkonderzoek”, zie Bijlage 1.

Om mijzelf te reflecteren op ethisch handelen ten opzichte van de deelnemende leerlingen heb ik een vragenformulier geschreven (bijlage E) die ik zelf ga beantwoorden en met een collega ga bespreken voor feedback.

De vragen die op dit formulier staan zijn de vragen die ik het belangrijkste vind, namelijk:

1. Zijn er speciale gebeurtenissen geweest in relatie tot de deelnemende leerling(-en)?
2. Hebben de deelnemende leerlingen keuzevrijheid in dit onderzoek?

3. Waarborg ik de privacy van mijn leerlingen voldoende?

3.5 Triangulatie

Met het voorbereiden van dit onderzoeksvoorstel, onderzoek en het schrijven van het verslag moet ik maatregelen nemen om de betrouwbaarheid, bruikbaarheid en validiteit te toetsen (Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsma, W., 2007).

Een aantal maatregelen zijn genomen:

- Feedback op de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3)

Deze vragenlijst is voorgelegd aan verschillende klassen met de vraag wat zij dachten te begrijpen na het lezen van de diverse vragen. Aan de hand van de feedback die ik heb gekregen van de leerlingen kan ik met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zeggen dat deze vragen eenduidig en niet dubbelzinnig zijn.

- Regelmatig gebruik van de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3)
De vragenlijst wordt aan het einde van iedere les ingevuld door de deelnemende leerlingen. Dit betekent dat ik veel data krijg over de 10 vragen die ik iedere keer stel. Door deze manier van werken zal ik de pieken en dalen eruit kunnen filteren door gemiddelden te nemen tijdens iedere periode.

- Kijkwijzer (bijlage 4) voor een collega docent die de eerste les tijdens een nieuwe periode observeert.

Voor de verschillende octanten zullen er specifieke sociale vaardigheden nodig zijn van de docent (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009). Sociale vaardigheden die ik als docent zal moeten kunnen beheersen als ik positie in ga nemen in de verschillende octanten.

Door de observatie door de collega docent zal de betrouwbaarheid van de positie inname van één van de acht octanten verhogen.

- Meerdere informanten.

Ik heb 4 leerlingen die meedoen aan dit onderzoek. Door meerdere personen te betrekken aan dit onderzoek zal de betrouwbaarheid verhoogd worden.

- Meerdere invalshoeken.

Door literatuur en artikelen te zoeken en te lezen van voorstanders en critici van de theorieën en methoden die ik gebruik kan ik leren van de beschreven valkuilen en/of andere zienswijzen.

- Monitoren van mijn ethisch handelen leerlingen (Verwey, H. 2005)

Door herhaaldelijk een aantal vragen te stellen (bijlage 5) zal ik mijn ethisch handelen continu blijven monitoren.

3.6 Kort samengevat

Ik ga de methode van Deming (Shewhart (W. Edwards Deming, 1982) gebruiken en als methodologie RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) in combinatie met de interactiewijzer (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009). Dit ga ik doen na goed nagedacht te hebben over ethische kwesties. Verder heb ik maatregelen genomen om de betrouwbaarheid, bruikbaarheid en validiteit (Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsma, W., 2007) te toetsen, namelijk:

- Feedback op de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek”
- Regelmatig gebruik van de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek”.
- Kijkwijzer (bijlage 4) voor een collega docent die de eerste les tijdens een nieuwe periode observeert.
- Meerdere informanten.
- Meerdere invalshoeken.
- Monitoren van mijn ethisch handelen

4 Dataverzameling en data-analyse

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de data die is voortgekomen uit de gestelde vragen kort geanalyseerd. Verantwoording wordt gelegd in de gemaakte keuzes. Door middel van een startmeting wordt de beginsituatie in kaart gebracht. De resultaten van de vragenlijst “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3) worden in tabellen en grafieken weergegeven. Vragen worden gecategoriseerd, relaties worden gelegd en formuleer ik antwoorden op de onderzoeksvragen.

4.2 Vragen waaruit de data is voortgekomen.

De vragen die ik heb gesteld komen voort uit de persoonlijke interesse en belangrijkheid die ik acht in relatie tot het gevoel van veiligheid in de klas (Carrière, R.M., 2010) . Ik zal beknopt de vraag beschrijven en de gedachten erachter.

Vraag 1: Kan ik mijn werk doen? 0 -10

De vraag stel ik, omdat er in een veilige situatie beter gepresteerd wordt door leerlingen. In een onveilige situatie wordt het voor een leerling moeilijker om mee te doen (Carrière, R.M., 2010). Hoe hoger de waarde des te beter de leerling zijn werk heeft kunnen doen.

Vraag 2: Hoe lang heb ik kunnen werken? 0 – 50 minuten

Hoe veiliger de situatie is des te minder stress en afleiding er veroorzaakt wordt bij de leerling en kan de leerling zich beter concentreren en bij de les blijven. (Carrière, R.M., 2010). Hoe hoger de waarde, des te langer heeft de leerling kunnen werken.

Vraag 3: Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10

Is het gedrag van de docent dusdanig dat deze bijdraagt aan het gevoel van veiligheid bij de leerling. Hoe hoger de waarde, des te beter ondersteunt de docent met zijn gedrag de leerling.

Vraag 4: Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10

Is het gedrag van de leerlingen dusdanig dat deze storend is en niet bijdraagt aan het gevoel van veiligheid bij de leerling. Hoe lager de score, des te minder de leerling het gedrag van de medeleerlingen storend vindt.

Dit is alsmede een vraag die dient als controle of de leerling de vragen geconcentreerd invult in verband met omgekeerde schaal.

Vraag 5: Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10

Krijgt de leerling genoeg aandacht van de docent.

Vraag 6: Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de leerlingen. 0 - 10

Hoe vindt de leerling de sfeer in de klas. Draagt de sfeer in de klas, door de medeleerlingen veroorzaakt, mee aan het gevoel van veiligheid van de leerling (Carrière, R.M., 2010).

Vraag 7: Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10

Hoe vindt de leerling de sfeer in de klas. Draagt de sfeer in de klas, door de docent veroorzaakt, mee aan het gevoel van veiligheid van de leerling (Carrière, R.M., 2010).

Vraag 8: Ik voel mij op mijn gemak in de klas? 0 - 10

Deze vraag spreekt voor zichzelf en dient als controle vraag voor vraag 6 en 7. Een goede sfeer heeft mijns inziens direct te maken met 'het zich op zijn gemak voelen.

Vraag 9: Ik vind de stof moeilijk. 0 -10

Vindt de leerling de stof moeilijk. Is de stof moeilijk te begrijpen, onder de knie te krijgen. Deze vraag is er additioneel om te kijken of er een relatie is tussen de

moeilijkheid van de stof. Hoe moeilijker de stof, des te hoger de score. Dit is alsmede een vraag die dient als controle of de leerling de vragen geconcentreerd invult in verband met omgekeerde schaal.

Vraag 10: Ik vind de stof nuttig. 0 - 10

Vindt de leerling de stof nuttig. Ziet de leerling het nut van de stof en de toepasbaarheid in het dagelijks leven, school- en/of werkcarrière. Deze vraag is er additioneel om te kijken of er een relatie is tussen de nuttigheid van de stof en het gevoel van veiligheid van de leerling. Hoe moeilijker de stof, des te hoger de score.

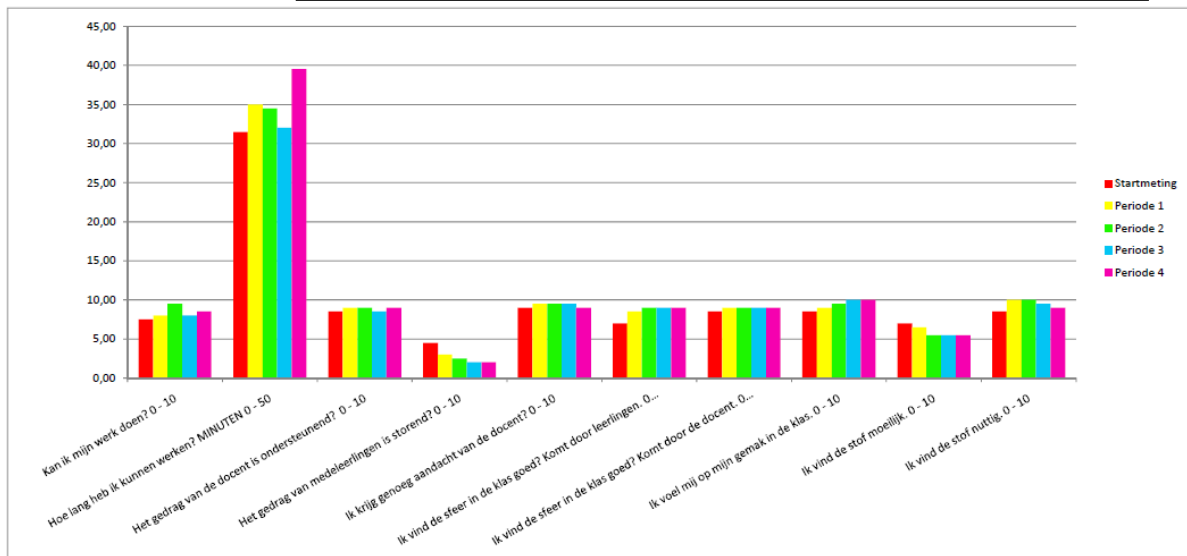
4.3 Uitkomsten uit de Leerling-vragenlijst, de datapresentatie

Wat mij direct op valt is dat bijna alle scores positiever zijn dan de scores behaald bij de startmeting. Alle scores uit de perioden één tot en met vier zijn gelijk of positiever dan de scores van de startmeting, behalve bij vraag "Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10" bij de leerlingen drie en vier, deze is negatiever dan de score van de startmeting. Hoe dit komt is wel een onderzoek waard, omdat uit de herhaalde bespreking van de vragen met de leerlingen drie en vier. Echter valt dit buiten het kader van dit onderzoek en zal ik hier niet verder op in gaan.

Bij de vragen vier en negen is positiever een lagere score zoals beschreven in paragraaf 4.2.

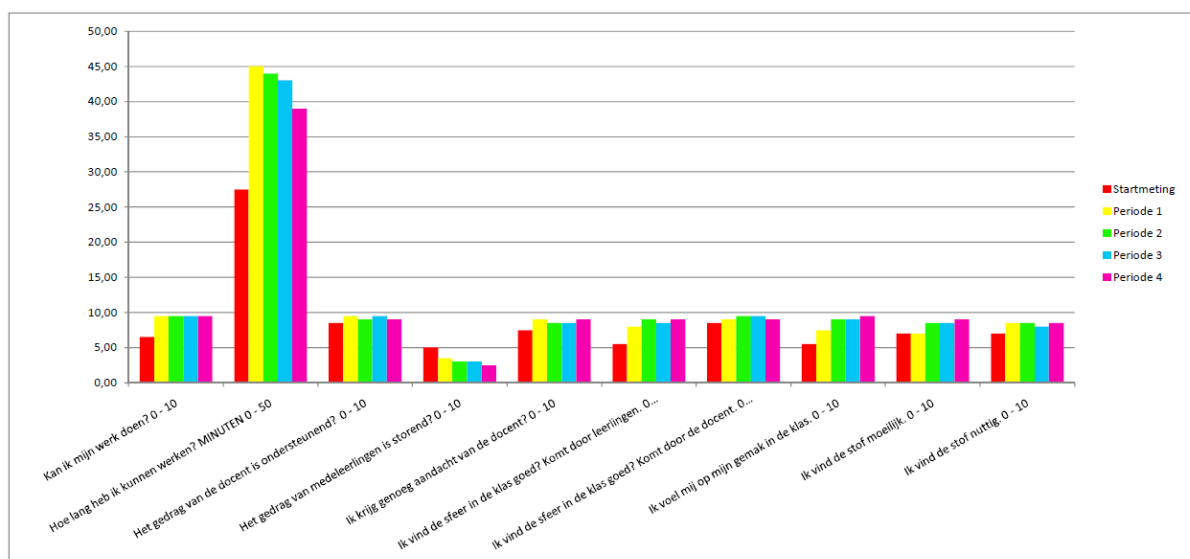
Op de volgende pagina is een weergave van de resultaten in tabel- en grafiekvorm.

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
PERIODE 1		2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
PERIODE 2	BS	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
PERIODE 3	OT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
PERIODE 4	TB	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
	SO	6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 3, resultaten leerlingen één en twee

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
PERIODE 1	SB	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
PERIODE 2	TO	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
PERIODE 3	BT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
PERIODE 4	OS	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur 4, resultaten leerlingen drie en vier

4.4 Data-analyse

Is deze paragraaf leg ik relaties tussen de data die ik heb verzameld. Ik zal de verschillende vragen indelen in categorieën, zodat ik relaties kan leggen tussen de verschillende categorieën.

4.4.1 Categorieën

In deze subparagraaf zal ik de vragen uitsplitsen in categorieën, zodat ik relaties kan leggen tussen de verschillende categorieën.

1. Werk

Kan ik mijn werk doen? 0 - 10

Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50

2. Gedrag directe externe factoren

Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10

Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10

Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 – 10

3. Sfeer en op je gemak voelen

Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10

Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10

Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10

4. Leerstof gerelateerd

Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10

Ik vind de stof nuttig. 0 - 10

4.4.2 Resultaten per categorie

In deze subparagraaf ga ik de resultaten presenteren per categorie en per leerling groep, leerling één en twee en leerling drie en vier.

4.4.2.1 Leerlingen één en twee

Categorie: Werk

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
		2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
PERIODE 1	BS	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
		4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
PERIODE 2	OT	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
PERIODE 3	TB	7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
PERIODE 4	SO	9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 5, Werk 1 en 2

De leerlingen kunnen ten opzichte van de resultaten van de startmeting beter hun werk doen. Alle periodes scoren beter dan de startmeting.

Wel zijn er een aantal zaken die opvallen.

1. Vraag 1, periode 4 scoort met een 8.50 een halve punt meer ten opzichte van periode 1 en 3, terwijl het verschil bij vraag 2 respectievelijk 4,50 en 7,50 minuten is.
2. Vraag 1, periode 4 scoort met een 8.50 een hele punt minder dan periode 2, terwijl er bij periode 2 5 minuten minder gewerkt wordt dan bij periode 4.

Hieruit interpreteer ik dat het gevoel van “het werk kunnen doen” niet altijd hoeft te betekenen dat dat ook daadwerkelijk in tijd ook zo is.

Categorie: Gedrag directe externe factoren

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
		2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
PERIODE 1	BS	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
		4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
PERIODE 2	OT	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
PERIODE 3	TB	7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
PERIODE 4	SO	9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 6, Gedrag directe externe factoren 1 en 2

Het gedrag van de docent is meer ondersteunend, de medeleerlingen zijn minder storend en de leerlingen krijgen meer genoeg aandacht van de docent. Alleen periode drie, tegen boven/strijden, scoort het ondersteunende gedrag van de docent hetzelfde als in de periode van de startmeting.

Wat mij opvalt is dat de scores van vraag 3 periode 1 tot en met periode 4 minder toeneemt ten opzichte van de startmeting dan de scores bij vraag 4 afnemen.

Hieruit interpreteer ik:

1. dat het voor het genoeg aandacht krijgen van de docent en het ondersteunende gedrag van de docent het bijna niet uitmaakt in welke van de vier octanten de docent staat.
2. dat het gedrag van de medeleerlingen duidelijk minder storend wordt ervaren als de docent zich in één enkele octant bevindt met zijn gedrag.

Categorie: Sfeer en op je gemak voelen

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
		2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
PERIODE 1	BS	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
		4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
PERIODE 2	OT	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
PERIODE 3	TB	7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
PERIODE 4	SO	9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 7, Sfeer en op je gemak voelen 1 en 2

De leerlingen kunnen ten opzichte van de resultaten van de startmeting beter hun werk doen. Alle periodes scoren beter dan de startmeting.

Voor de vragen 6 tot en met 8 nemen de scores toe ten opzichte van de startmeting.

Wel nemen de scores bij vraag 6 meer toe dan bij de vragen 7 en 8.

Hieruit interpreteer ik:

1. dat de sfeer veroorzaakt door leerlingen verbetert als ik als docent mijzelf positioneer in één enkele octant.
2. Dat de sfeer veroorzaakt door mijzelf als docent bijna niet toeneemt als ik als docent mijzelf positioneer in één enkele octant.

Categorie: Leerstof gerelateerd

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
		2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
PERIODE 1	BS	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
		4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
PERIODE 2	OT	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
PERIODE 3	TB	7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
PERIODE 4	SO	9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 8, Leerstof gerelateerd 1 en 2

De leerlingen vinden de stof minder moeilijk en de stof meer nuttig ten opzichte van de resultaten van de startmeting.

Hieruit interpreteer ik:

1. dat de leerlingen de stof minder moeilijk vinden en de stof nuttiger vinden als ik als docent mij positioneer in één enkele octant.

4.4.2.2 Leerlingen drie en vier

Categorie: Werk

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
PERIODE 1	SB	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
PERIODE 2	TO	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
PERIODE 3	BT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
PERIODE 4	OS	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur 9, Werk 3 en 4

De leerlingen kunnen ten opzichte van de resultaten van de startmeting beter hun werk doen. Alle periodes scoren beter dan de startmeting en zijn qua score bijna gelijkwaardig.

De leerlingen kunnen ten opzichte van de resultaten van de startmeting langer aan hun werk werken.

Hieruit interpreteer ik:

Dat het niet uit maakt in welke octant ik mij positioneer, als ik maar binnen de desbetreffende octant blijf met mijn gedragingen en sociale vaardigheden.

Categorie: Gedrag directe externe factoren

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
PERIODE 1	SB	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
PERIODE 2	TO	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
PERIODE 3	BT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
PERIODE 4	OS	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur 10, Gedrag directe externe factoren 3 en 4

Het gedrag van de docent is meer ondersteunend, de medeleerlingen zijn minder storend en de leerlingen krijgen meer genoeg aandacht van de docent.

Hieruit interpreteer ik:

1. dat het voor het genoeg aandacht krijgen van de docent en het ondersteunende gedrag van de docent het bijna niet uitmaakt in welke van de vier octanten de docent staat.
2. dat het gedrag van de medeleerlingen duidelijk minder storend wordt ervaren als de docent zich in één enkele octant bevindt met zijn gedrag.

Categorie: Sfeer en op je gemak voelen

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
PERIODE 1	SB	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
PERIODE 2	TO	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
PERIODE 3	BT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
PERIODE 4	OS	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur 11, Sfeer en op je gemak voelen 3 en 4

De leerlingen kunnen ten opzichte van de resultaten van de startmeting beter hun werk doen. Alle periodes scoren beter dan de startmeting.

Voor de vragen 6 tot en met 8 nemen de scores toe ten opzichte van de startmeting.

Wel nemen de scores bij de vragen 6 en 8 meer toe dan bij vraag 7.

Hieruit interpreteer ik:

1. dat de sfeer veroorzaakt door leerlingen verbetert als ik als docent mijzelf positioneer in één enkele octant.
2. dat de leerlingen 1 en 2 zich meer op hun gemak gaan voelen naar mate in de sfeer in de klas verbetert die door de medeleerlingen wordt veroorzaakt.
3. dat de sfeer veroorzaakt door mijzelf als docent bijna niet toeneemt als ik als docent mijzelf positioneer in één enkele octant. Mijn interpretatie hiervan is dat de leerlingen ervaren dat hun klasgenoten en zij vinden dat de oorzaak zijn van de verbeterde sfeer in de klas en dat zij deze positief beïnvloeden.

Categorie: Leerstof gerelateerd

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
		2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
PERIODE 1	SB	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
		4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
PERIODE 2	TO	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
PERIODE 3	BT	7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
PERIODE 4	OS	9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur 12, Leerstof gerelateerd 3 en 4

De leerlingen vinden de stof moeilijker en de stof nuttiger ten opzichte van de resultaten van de startmeting.

Hieruit interpreteer ik:

- dat de leerlingen de stof moeilijker vinden en de stof nuttiger vinden als ik als docent mij positioneer in één enkele octant.

Wat mij opvalt is dat de score bij vraag 9 is voor de leerlingen 1 en 2 lager geworden in de periode één tot en met vier, zie paragraaf 4.4.2.1. Bij de leerlingen 3 en 4 is deze hoger geworden, zie paragraaf 4.4.2.2.

Dit had ik in paragraaf 3.3.2. beschreven en de mogelijke oorzaken zouden kunnen zijn het verschil in:

- Leerling 1 en 2 zijn vierdeklassers, leerling 3 en 4 zijn derdeklassers.
- Leerling 1 en 2 zijn VMBO basis leerlingen, leerling 3 en 4 zijn LWOO leerlingen.
- Leerling 1 en 2 hebben vierde klas leerstof en examenoefeningen, leerling 3 en 4 hebben derde klas leerstof.

Een mogelijke oorzaak kan zijn dat de derdeklas leerlingen meer bewust zijn van de leerstof als zij zich veiliger voelen in de klassituatie.

4.5 Formulering antwoorden op de onderzoeksvragen.

Onderzoeksvraag:

Ik onderzoek, met behulp van RTI (National Center on Response to Intervention, 2010), de veranderingen in het gevoel van veiligheid van leerlingen tijdens mijn lessen die ontstaan door veranderingen in mijn positie in de interactiewijzer (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009),

omdat ik wil weten hoe de verschillende posities van de interactiewijzer het gevoel van veiligheid van leerlingen positief of negatief beïnvloeden,

ten einde inzicht te verkrijgen in de effecten van nuanceverschillen in mijn gedrag op het gevoel van veiligheid bij leerlingen,

zodat ik als docent handvatten heb om mijn leerkrachtgedrag te bepalen aan de hand van de posities van de interactiewijzer, waardoor ik het gevoel van veiligheid bij leerlingen positief kan beïnvloeden.

Antwoord op de onderzoeksvraag:

Het gevoel van veiligheid wordt bij alle leerlingen direct (docent) en indirect (docent, gevolgd door verandering van het gedrag van medeleerlingen) verhoogt als de docent zich in één enkele octant manoeuvreert. Het maakt niet uit in welke octant de docent zich begeeft, als de docent maar consequent in dezelfde octant blijft.

Handvatten om dit te bereiken:

- Vul een vragenlijst voor interactioneel leerkrachtgedrag in om je octant te bepalen.
- Noteer vanuit de resultaten van de vragenlijst voor interactioneel leerkrachtgedrag de gedragingen en sociale vaardigheden die je kunt gebruiken in je lessen en probeer je zoveel mogelijk hier aan te houden.
- Stem je lessen pedagogisch en didactisch af op de octant waarin je je begeeft.

Sub vragen:

1. Wat is de betekenis van de interactionele theorie (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009) en waarom kies ik die?

De interactionele theorie is de theorie die uit gaat dat mensen gevormd worden door interactie tussen mensen en de manier waarop mensen met elkaar samenleven. Ik kies voor de interactionele theorie omdat deze verklaart waarom kinderen in interactionele situaties ontwijken waarin zij zich niet veilig wanen (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009). De interactie met een leraar heeft een leerling maar voor een gedeelte in de hand. Het is aan de professionaliteit van de leraar om de interactie zodanig aan te passen dat de leerling zich veilig voelt in de klas en er zodoende een veilig pedagogisch klimaat gecreëerd word. Er zijn ook critici van de interactionele theorie (Sociology Central, 2005). Deze menen dat deze theorie:

1. Teveel nadruk legt op het individu.
2. Te weinig heeft gepoogd te verklaren hoe de sociale relaties die wij creëren het individu dwingt te gedragen op een bepaalde manier en de keuze tot bepaalde gedragingen laat verdwijnen.

2. Wat is de betekenis van RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) en waarom pas ik die hier toe?

RTI is een didactische methode van interveniëren waarbij men gebruik maakt van zogenaamde “Tiers”, dit zijn niveaus. RTI heeft drie niveaus van interventies, Tier 1 t/m Tier 3. (National Center on Response to Intervention, 2010).

Tier 1: Ongeveer 80% van de leerlingen in het reguliere onderwijs komt goed mee, met normale tussentijdse evaluaties.

Tier 2: ongeveer 15% van de leerlingen heeft een verhoogd risico en komen in het strategische niveau. Verhoogde frequentie van interventies en evaluaties. Tier2 is een aanvulling op Tier1.

Tier 3: ongeveer 5% reageert niet adequaat op de niveaus 1 en 2. Deze leerlingen krijgen dagelijkse begeleiding gebaseerd op onderzoek. Men heeft meerdere malen per week interventies en evaluaties in kleine groepen of zelfs individueel. Tier3 kan een aanvulling zijn op Tier1 en Tier2 (Fuchs, D. & Fuchs L.S., 2006).

Ik pas RTI (National Center on Response to Intervention, 2010) op een niet-didactische of instructieve manier toe, omdat ik met het onderzoek probeer te concluderen welke interventies (leraar gedrag vanuit één van de octanten vanuit de interactionele theorie) welke response geeft bij een specifieke leerling met betrekking tot veiligheid, een gevoel dat voor iedere leerling anders is in dezelfde situatie.

3. Welke positie in de interactiewijzer beïnvloedt het gevoel positief of negatief en welke positie werkt voor mij en/of voor de leerling het beste?

Alhoewel de verschillen klein zijn kan deze vraag toch beantwoord worden:

Voor leerling 1 en 2 is dit periode 4, SO, volgen.

SO, Samen Onder, Volgen

- Iemand bewegingsvrijheid geven, Tonen van interesse en van het vermogen om belangrijke informatie op te pakken uit mondelinge gesprekken.
- Protocol op kunnen volgen
- Opdrachten opvolgen
- Met kritiek om kunnen gaan

Voor leerling 3 en 4 is dit periode 2, TO, protesteren

TO, Tegen Onder, Protesteren

- Voorzichtig zijn
- Aan een persoon emotie kunnen laten zien door het niet uitkomen van een verwachting
- Op een goede manier bedenkelijk en oordelend zijn
- Onbehagen, ongenoegen kunnen laten blijken

	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Leerling 1 en 2	100,50	107,50	108,00	103,00	110,50
Leerling 3 en 4	88,50	116,50	118,50	117,00	114,00

Figuur 13, totalen

4. Beïnvloedt de nuttigheid en/of moeilijkheid van de lesstof het gevoel van veiligheid bij de leerlingen

De nuttigheid en/of moeilijkheid van de lesstof beïnvloedt het gevoel van veiligheid niet. De stof werd moeilijker beoordeeld bij de leerlingen 3 en 4 in periode 3 ten opzichte van de startmeting terwijl voor alle andere vragen de scores voor het gevoel van veiligheid toe namen, behalve de controle vraag 4 (omgekeerd evenredig) deze daalde (figuur 8 en figuur 9).

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
PERIODE 1	BS	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
		3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
PERIODE 2	OT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
		5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
PERIODE 3	TB	6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
PERIODE 4	SO	8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 8, Leerstof gerelateerd 1 en 2

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
PERIODE 1	SB	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
		3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
PERIODE 2	TO	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
		5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
PERIODE 3	BT	6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
PERIODE 4	OS	8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur 12, Leerstof gerelateerd 3 en 4

5. Conclusies en validatie

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk ga ik conclusies verbinden met de bevindingen en interpretaties die ik in hoofdstuk 4 heb beschreven.

5.2 Validatie van de conclusies

Met het voorbereiden van dit onderzoeksvoorstel, onderzoek en het schrijven van het verslag moet ik maatregelen genomen om de betrouwbaarheid, bruikbaarheid en validiteit te toetsen (Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsmma, W., 2007).

Een aantal maatregelen zijn voor de start van het onderzoek genomen:

- Feedback op de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3)
Deze vragenlijst is voorgelegd aan verschillende klassen met de vraag wat zij dachten te begrijpen na het lezen van de diverse vragen. Aan de hand van de feedback die ik heb gekregen van de leerlingen kan ik met een zekerheid grenzende waarschijnlijkheid zeggen dat deze vragen eenduidig en niet dubbelzinnig zijn.
- Regelmatig gebruik van de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3)
De vragenlijst wordt aan het einde van iedere les ingevuld door de deelnemende leerlingen. Dit betekent dat ik veel data krijg over de 10 vragen die ik iedere keer stel. Door deze manier van werken zal ik de pieken en dalen eruit kunnen filteren door gemiddelden te nemen tijdens iedere periode.
- Kijkwijzer (bijlage 4) voor een collega docent die de eerste les tijdens een nieuwe periode observeert.

Voor de verschillende octanten zullen er specifieke sociale vaardigheden nodig zijn (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009). Sociale vaardigheden die ik als docent zal moeten kunnen beheersen als ik positie ga nemen in de verschillende octanten.

Door de observatie door de collega docent aan het begin van iedere nieuwe periode zal de betrouwbaarheid van de inname van één van de acht octanten verhogen.

- Meerdere informanten.

Ik heb 4 leerlingen die meedoen aan dit onderzoek. Door meerdere personen te betrekken aan dit onderzoek zal de betrouwbaarheid verhogen.

- Meerdere invalshoeken.

Door literatuur en artikelen te zoeken en te lezen van voorstanders en critici van de theorieën en methoden die ik gebruik kan ik leren van de beschreven valkuilen en/of andere zienswijze.

- Monitoren van mijn ethisch handelen leerlingen (Verwey, H. 2005)

Door herhaaldelijk een aantal vragen gesteld te hebben (bijlage 5) is mijn ethisch handelen continu geëvalueerd door mijzelf en collega's die ik feedback heb gevraagd.

5.3 Conclusies

Mijn conclusies zijn:

1. dat het voor de leerlingen niet uit maakt in welke octant ik sta als docent. Zolang ik mij maar in één octant manoeuvreer met mijn gedragingen en sociale vaardigheden, zal het gevoel van veiligheid bij de leerlingen stijgen.
2. Voorspelbaar gedrag en sociale vaardigheden vanuit één positie in de interactiewijzer heeft meer invloed op het gevoel van veiligheid bij de leerlingen dan de daadwerkelijke positie in de interactiewijzer.
3. Vanuit de bovenstaande conclusies kan ik concluderen dat de interactionele theorie (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009) in deze onderzoekscontext niet volledig is en dat kritiek van de tegenstanders (Sociology Central, 2005) van

de interactionele theorie terecht is. Concreet vanuit mijn waarnemingen betekend dit dat er bij het innemen van een positie in de interactiewijzer geen tegenpositie ingenomen wordt door de leerlingen deze aanname in de interactionele theorie van Verstegen en Lodewijks niet klopt.

Er wordt in de interactionele theorie (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009) beschreven dat bekende situaties als veilig worden beschouwd door mensen en dat mensen relaties met anderen proberen te beïnvloeden om bepaald gedrag te vermijden. Ook wordt gemeld dat een bepaalde positie in de interactiewijzer een tegen reactie oproept (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009). Ik moet gezien de resultaten concluderen dat dit voor de leerlingen die hebben deelgenomen aan dit onderzoek niet klopt en zich in iedere situatie veiliger voelen dan in de startmeting. Het maakt niet uit in welke octant de docent zich positioneert, als deze docent dit consequent en voor langere termijn blijft doen.

Kritiek van de tegenstanders (Sociology Central, 2005) van de interactionele theorie is terecht. Zij vinden dat de interactionele theorie te weinig heeft gepoogd te verklaren hoe de sociale relaties die wij creëren het individu dwingt te gedragen op een bepaalde manier en de keuze tot bepaalde gedragingen laat verdwijnen. Hier moet ik gezien de resultaten concluderen dat dit voor de leerlingen die hebben deelgenomen aan dit onderzoek klopt. De leerlingen behouden in iedere sociale relatie, de verschillende positioneringen van mij als docent, de vrijheid om te kiezen welke gedraging zij willen vertonen en toch is het gevoel van veiligheid over de hele linie toegenomen. Dit wordt echter niet verklaard in de interactionele theorie.

Over de manier zoals ik dit onderzoek heb gedaan, interactionele theorie (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009) en RTI (National Center on Response to Intervention, 2010), is in de literatuur niets bekend. Dit komt omdat deze gecombineerde benadering nog nooit is uitgevoerd.

4. Hoewel de verschillen klein zijn concludeer ik dat de volgende octanten als veiligste worden ervaren door de leerlingen:

- Voor leerling 1 en 2 is dit periode 4, SO, volgen.
- Voor leerling 3 en 4 is dit periode 2, TO, protesteren

5.4 Aanbevelingen naar aanleiding van de conclusies

De uitkomst is op zijn zachtst gezegd verrassend. Het onderzoek laat zien dat leerlingen continu op zoek zijn naar veiligheid en bekendheid in situaties en dat deze belangrijker zijn dan de positie in de interactiewijzer waar ik als docent op dat moment sta.

Aanbevelingen voor mijzelf zijn:

- Mijzelf bewuster positioneren in de interactiewijzer (Verstegen, R. en Lodewijks, H.P.B., 2009).
- Regelmatige collegiale visitatie voor feedback en bepalen huidige positie in de interactiewijzer.

Aanbevelingen voor het MT:

Zoals in paragraaf 1.4 beschreven was ik niet van plan om de resultaten, interpretaties van deze resultaten en de daarop volgende conclusies voor te leggen aan het MT, dit valt dit buiten de kaders van dit onderzoek. Er zijn hiervoor geen afspraken gemaakt met het MT.

Gezien de verrassende resultaten, interpretaties van deze resultaten en de daarop volgende conclusies van dit onderzoek wil ik toch vrijblijvend aanbevelingen doen aan de directeur, die onderdeel is van het MT. Nogmaals: ik realiseer mij dat dit buiten de kaders van het onderzoek valt, maar de resultaten zijn te opvallend en waardevol om dit niet te melden aan het MT.

- Voor docenten workshops faciliteren om hen bewuster te laten positioneren in de interactiewijzer.
- Ondersteuning door mij als “ervaringsdeskundige”.
- Regelmatige collegiale visitatie voor feedback en bepalen van de huidige positie in de interactiewijzer. Dit zou het doel “rust op school” kunnen bevorderen.

Aanbeveling voor de theorie:

- Een grootscheeps meerjarig onderzoek in de geest van dit onderzoek ten behoeve van kennisontwikkeling op generaliseerbaar niveau.
- Een kritische evaluatie van de interactionele theorie op basis van de uit dit onderzoek voortkomende conclusies.

6 Evaluatie onderzoek

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk kijk ik terug op het opleidingstraject. De volgende onderwerpen zijn naar mijn mening van belang:

1. Rol als onderzoeker
2. Rol als docent
3. Het proces
4. Het product

6.2 Onderzoeker

Als onderzoeker heb ik dit onderzoek als interessant, leerzaam en verrijking ervaren. Kennis heb ik opgedaan over het onderzoeksonderwerp, maar ook hoe ik een onderzoek op een goede manier kan uitvoeren, onderzoeksvraag stellen en formuleren, triangulatie en ethiek.

Het onderzoek is over het algemeen redelijk goed verlopen. Het onderzoek heb ik uitgevoerd volgens een strak tijdsschema. Wel zijn er gaandeweg uitdagende obstakels op de weg gekomen. Zoals bijvoorbeeld het formuleren van een onderzoeksvraag en het geduld opbrengen om deze vraag te laten “rijpen”.

Deze uitdagende obstakels zijn een extra verdieping geworden voor mij in dit traject. Een extra verdieping die mij nog beter in staat stelt als onderzoeker onderzoek uit te voeren in mijn eigen praktijk waardoor ik mijn professie als docent zo goed mogelijk kan uitvoeren

Doordat ik mij fixeerd op de onderzoeksvraag ging ik als het ware aan tunnelvisie lijden. Dit gaf frustratie omdat het scherp krijgen van de onderzoeksvraag hier onder leed. Door de onderzoeksvraag los te laten en te laten rijpen verkreeg ik de rust om

vanuit meerdere invalshoeken naar de onderzoeksvraag te kijken. Hierdoor kon ik de onderzoeksvraag, maar ook het doel scherper stellen. Doordat ik de onderzoeksvraag en het doel scherper kreeg, kwamen de mogelijkheden voor dit onderzoek beter in beeld. Dit gaf mij het vertrouwen in mijzelf om tot een oplossing te komen wat mij hielp bij het maken van keuzes. Kortom, een reflectief onderzoekende houding.

6.3 Docent

Als docent heb ik in dit onderzoek een uitvoerende rol gehad. Geven van de lessen vanuit van te voren volgens schema geplande octanten en de daarbij behorende gedragingen en sociale vaardigheden. Ik heb de rollen onderzoeker en docent goed gescheiden. In de lessituatie was ik de docent die volgens planning zich ging positioneren in een bepaalde octant met de daarbij behorende gedragingen en sociale vaardigheden. Tijdens de lessen deelde ik de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3) uit. Nam deze aan het einde van de les weer in en keek er pas naar op een andere locatie als onderzoeker.

Als persoon was ik docent en onderzoeker. Door goed te bepalen wanneer ik docent was en wanneer onderzoeker kon ik dit onderzoek goed uitvoeren. In de klas was ik docent, ook buiten het lokaal in de omgang met leerlingen, collega's. Buiten het lokaal was ik onderzoeker als ik bezig was met het onderzoek, maar ook in de omgang met collega's op het moment als ik hen gebruikte als klankbord. Deze scheiding is essentieel om vervuiling van het onderzoek te voorkomen.

Als docent heb ik aan dit onderzoek een aantal goede handvatten overgehouden die ik heb beschreven in paragraaf 4.5:

- Vul een vragenlijst voor interactioneel leerkrachtengedrag in om je octant te bepalen.

- Noteer vanuit de resultaten van de vragenlijst voor interactioneel leerkrachtengedrag de gedragingen en sociale vaardigheden die je kunt gebruiken in je lessen en probeer je zoveel mogelijk hier aan te houden.
- Stem je lessen pedagogisch en didactisch af op de octant waarin je je begeeft.

6.4 Proces

Voor dit onderzoek had ik niet realistische doelen die tijdens dit opleidingstraject niet behaald kunnen worden. Voorbeelden zijn onder andere te grote opzet van een onderzoek ik tijd en organisatie. Ik wilde te veel in een te korte tijd. Gaandeweg heb ik geleerd realistische doelen te stellen in tijd en organisatie.

Ik ben tevreden over de opzet, planning, uitvoering van het onderzoek. Weerstand heb ik bijna niet mogen ervaren. De enige weerstanden zijn geweest het formuleren van mijn onderzoeksvraag en de na het onderzoek ontstane persoonlijke omstandigheden. Vanwege mijn afwezige concentratie in dit verhaal heeft het afschrijven van dit onderzoeksverslag mij de nodige inspanningen gekost en zeker drie tot vier keer zoveel tijd gekost ten opzichte van mijn planning. Aangezien ik studeren fijn vind en mijn rust daarin kan vinden heb ik dit verslag toch af kunnen maken.

Samenwerking met leerlingen, collega's, medestudenten en studiebegeleider is goed gegaan. De medestudenten en critical friends hebben als sparing partner en kritisch oog een positieve bijdrage geleverd aan het proces.

Collega's als klankbord om te controleren of de onderzoeksvraag helder is. Als ik niet in een paar minuten duidelijk kan maken aan mij collega's wat de bedoeling van het onderzoek is, dan is de onderzoeksvraag niet scherp genoeg en heb ik te weinig overzicht en inzicht om naar de volgende fase van het onderzoek te gaan, literatuuronderzoek en theorie.

De vrijwilligers die hebben deelgenomen aan dit onderzoek hebben zich niet teruggetrokken, een mogelijkheid die in het onderzoekscontract (bijlage 1) beschreven is. Ik denk dat dat komt doordat ik de deelnemende leerlingen en mijzelf consequent aan de afspraken hield en vanuit de afspraken heb gehandeld.

Ik heb dit echter niet nagevraagd. Voor een volgend onderzoek is dit een vraag die absoluut gesteld dient te worden.

Na verloop van tijd wilden er meer leerlingen mee doen aan het onderzoek. Ik vermoed dat dit komt doordat de leerlingen voelden dat zij serieus genomen werden, het weinig moeite kost en wellicht voor mij als persoon. Ook dit heb ik niet nagevraagd. Voor een volgend onderzoek is dit ook een vraag die absoluut gesteld dient te worden mocht deze situatie zich voordoen.

Ik heb voldoende gedaan om het onderzoek zo betrouwbaar mogelijk te maken, de volgende maatregelen zijn genomen:

- Feedback op de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3)
- Regelmatig gebruik van de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3)
- Kijkwijzer (bijlage 4) voor een collega docent die de eerste les tijdens een nieuwe periode observeert.
- Meerdere informanten.
- Meerdere invalshoeken.
- Monitoren van mijn ethisch handelen leerlingen (Verwey, H. 2005)

6.5 Product

De resultaten van dit onderzoek waren voor mij verrassend er vanuit gaande dat de aannames vanuit de interactionele theorie van Verstegen en Lodewijks, dat iedere positie in de interactiewijzer een tegen reactie oproept , klopte.

De resultaten van dit onderzoek zijn valide en betrouwbaar door de maatregelen die ik heb genomen om dit onderzoek zo betrouwbaar mogelijk te maken.

- Feedback op de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3)

- Regelmatig gebruik van de “Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek” (bijlage 3)
- Kijkwijzer (bijlage 4) voor een collega docent die de eerste les tijdens een nieuwe periode observeert.
- Meerdere informanten.
- Meerdere invalshoeken.
- Monitoren van mijn ethisch handelen leerlingen (Verwey, H. 2005)

Enige verschillen in resultaten tussen beide klassen verwachtte ik in verband met de in paragraaf 3.3.2 beschreven punten:

- Leerling 1 en 2 zijn vierdeklassers, leerling 3 en 4 zijn derdeklassers.
- Leerling 1 en 2 zijn VMBO basis leerlingen, leerling 3 en 4 zijn LWOO leerlingen.
- Leerling 1 en 2 hebben vierde klas leerstof en examenoefeningen, leerling 3 en 4 hebben derde klas leerstof.

De verwachting dat er verschillen zouden ontstaan in de ervaring van de moeilijkheid van de leerstof door leerlingen is uitgekomen. Deze verschillen zijn niet van invloed op de betrouwbaarheid van dit onderzoek. Over de gehele linie zijn de gemiddelde waarden gestegen, behalve van de waarde. Een mogelijke oorzaak kan zijn dat de derdeklas leerlingen meer bewust zijn van de leerstof als zij zich veiliger voelen in de klassituatie. Wel is het interessant om te onderzoeken in een apart onderzoek hoe dit komt.

Een interessante subvraag voor een vervolgonderzoek zou kunnen zijn: Beïnvloedt het gevoel van veiligheid de nuttigheid en/of moeilijkheid van de lesstof bij de leerlingen of is dit andersom?

Literatuurlijst

Ethiek

Verwey, H. (2005). *Drie directeuren over ethiek en moraal in het onderwijs: vragen, antwoorden, theorie en praktijk*. Alphen aan de Rijn: Kluwer. ISBN 9013013875

Inclusief en Passend onderwijs

Cornelissen-Van den Bosse, M. (2008). *Dé kracht van de leerkracht: Een ontwikkelingsonderzoek naar een waarderende begeleidingsinterventie die leerkrachten ondersteunt in hun onderwijs aan zorgleerlingen*. Utrecht: Seminarium voor Orthopedagogiek.

Ministerie OC&W, <http://www.rijksoverheid.nl/>. Wetsvoorstel Passend Onderwijs. Verkregen op 21 april 2011 op <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/plannen-passend-onderwijs#anker-wetsvoorstel-passend-onderwijs>

Raad van State, <http://www.xs4all.nl/~fploeger/> . Uitspraak Raad van State H01.98.1591, pagina 1-6. Verkregen op 28 oktober 2010 op http://www.xs4all.nl/~fploeger/sterre/openbaar/caland_files/1999-07-26,%20RvS.pdf

van Houten D. (2000). Inclusief burgerschap en sociale rechten. Tijdschrift voor Humanistiek, nr. 3, jaargang 1, september 2000. 1 – 10.

van Bijsterveldt-Vliegenthart, J. M.(2010). Passend onderwijs. Brief van de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap J.M. van Bijsterveldt-Vliegenthart, referentie 254141.

interactionele theorie

Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B. (2009). *Interactiewijzer: Analyse en aanpak van interactieproblemen in professionele opvoedingssituaties*. Assen: Van Gorcum. 7^e druk. ISBN 987 90 232 4501 8

Sociology Central (2005). 'Interactionism: Some General Points of Criticism...', <http://www.sociology.org.uk>. Gevonden op 5 december 2010 op <http://www.sociology.org.uk/as4i4c3a.pdf>

Leven lang leren

Onderwijsraad (2011). 'Een leven lang leren', <http://www.onderwijsraad.nl/>. Gevonden op 5 mei 2011 op <http://www.onderwijsraad.nl/dossiers/een-leven-lang-leren/item75>

Onderzoek

Kallenberg, T., Koster, B., Onstenk, J. & Scheepsma, W. (2007). *Ontwikkeling door onderzoek: Een handreiking voor leraren*. Baarn: ThiemeMeulenhoff. 1^e druk, 6^e oplage. ISBN 978 90 06 95512 5

Organisatie

Centrum voor Nascholing Amsterdam UvA & HvA (2011). Ontwikkeling of isolatie voor docenten, <http://www.centrumvoornascholing.nl/>. Gevonden op 21 april 2011 op <http://www.centrumvoornascholing.nl/files/Ontwikkeling%20of%20isolatie%20van%20docenten%20-%20Ben%20van%20der%20Hilst.pdf>

PDCA, Plan-Do-Check-Act

Deming, W.E. (1982). *Out of the Crisis*. Cambridge: Massachusetts institute of Technology, Center for Advanced Educational Services

Berkshire Select Inc. (2010). PDCA Cyclus, <http://www.anythingresearch.com>. Gevonden op 5 december 2010 op <http://www.anythingresearch.com/Strategic-Planning/images/pdca-plan-do-check-act.png>

Response to Intervention

Buffum, A., Mattos, M. & Weber, C. (2010). The Why Behind RTI: Response to Intervention flourishes when educators implement the right practices for the right reasons. *Educational Leadership*, oktober 2010, 10-16.

Fuchs, D. & Fuchs L.S. (2006). Introduction to Response to Intervention: What, why, and how valid is it?, *Reading Research Quarterly*, kwartaal 1 2006, 93-99

National Center on Response to Intervention (2010). Essential Components of RTI – A Closer Look at Response to Intervention. *National Center on Response to Intervention*, april 2010, 1-16

Veiligheid

Carrière, R.M. (2010). Voorwaarde om te leren: Gevoel van veiligheid, <http://optimallearning.nl/>. Gevonden op 16 januari 2011 op <http://optimallearning.nl/cms/wp-content/uploads/HJK3JRG37Nr10Oktober2010pag1215.pdf>

Bijlagen

Bijlage 1

Contract praktijkonderzoek

Ik, **naam**, doe vrijwillig mee aan het masteronderzoek van Dhr. Y.B. Aameyri.

De volgende rechten en plichten heb ik afgesproken met Dhr. Y.B. Aameyri:

1. Ik spreek af om iedere les formulieren in te vullen met betrekking tot het onderzoek.
2. Ik spreek met niemand over dit onderzoek, behalve met Dhr. Y.B. Aameyri.
3. Als ik vragen hebt wend ik mij tot Dhr. Y.B. Aameyri.
4. Ik ben te allen tijde vrij om mijn medewerking met dit onderzoek te stoppen/staken.

Dhr. Y.B. Aameyri heeft de volgende rechten en plichten afgesproken met mij:

1. Dhr. Y.B. Aameyri levert iedere les de formulieren aan mij
2. Dhr. Y.B. Aameyri waarborgt mijn anonimiteit. In het onderzoeksverslag zal niets staan dat kan leiden naar mijn identiteit.
3. Dhr. Y.B. Aameyri geeft mij een nummer voor op het formulier om mijn anonimiteit te waarborgen.
4. Dhr. Aameyri spreekt met niemand over dit onderzoek, behalve de personen die te maken hebben met dit onderzoek. Voorbeelden zijn: Studiebegeleider, critical friends.

Dit contract wordt opgeborgen in het leerling-dossier.

Teamleider Handel en Administratie, is op de hoogte van dit onderzoek.

Dhr. Y.B. Aameyri

Student Special Educational Needs

Studentennummer: 134329

Leerling

Leerling klas Stanislascollege SCE

leerlingnummer

Handtekening

Handtekening

Bijlage 2

Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek

1. Kan ik mijn werk doen?
2. Hoe lang heb ik kunnen werken?
3. Het gedrag van de docent is ondersteunend?
4. Het gedrag van medeleerlingen is storend?
5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent?
6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de leerlingen.
7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent.
8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas?
9. Ik vind de stof moeilijk.
10. Ik vind de stof nuttig.

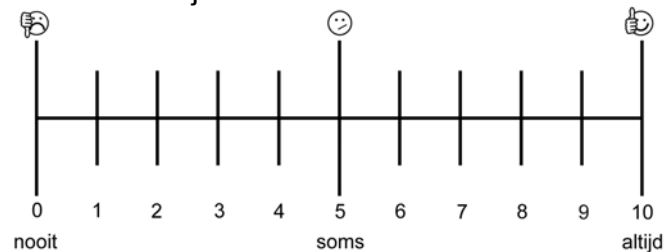
Bijlage 3

Leerling-vragenlijst Praktijk Onderzoek

Onderzoeksnummer leerling: _____

Datum: _____ dag, ____ - ____ - ____

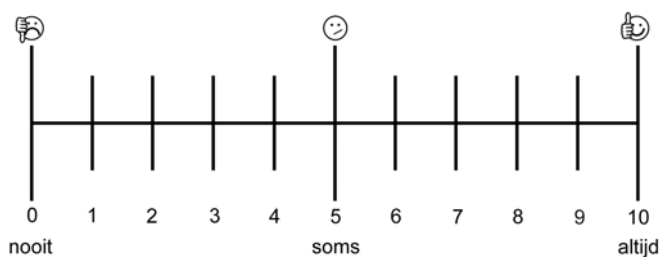
1. Kan ik mijn werk doen?

2. Hoe lang heb ik kunnen werken?

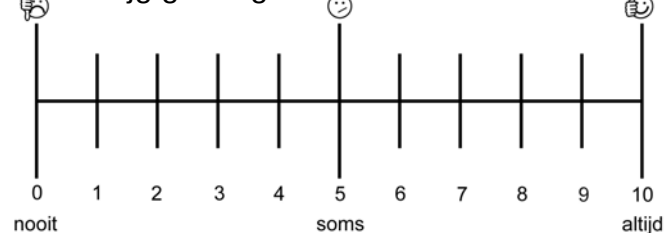
3. Het gedrag van de docent is ondersteunend?

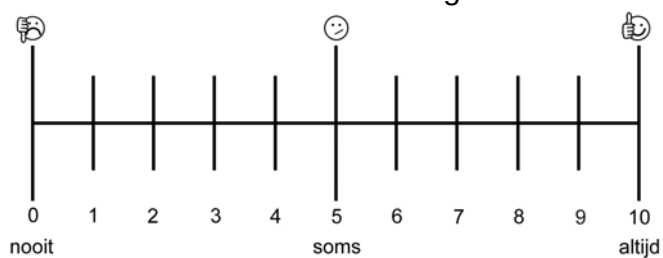
4. Het gedrag van medeleerlingen is storend?

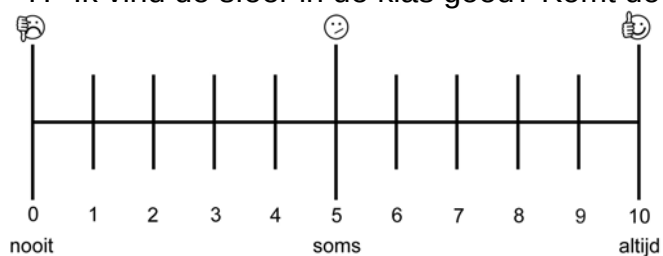
5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent?

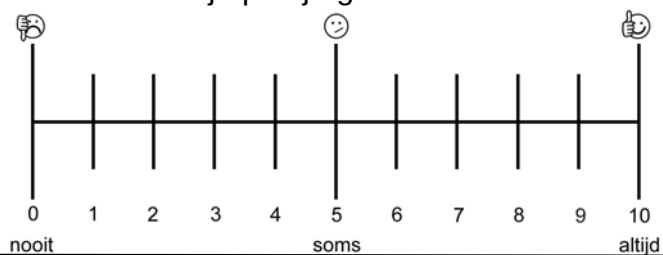
6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen.

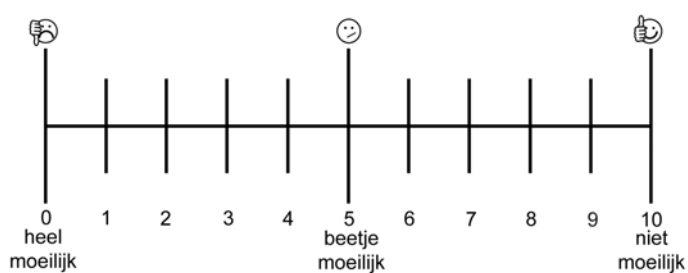
7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent.

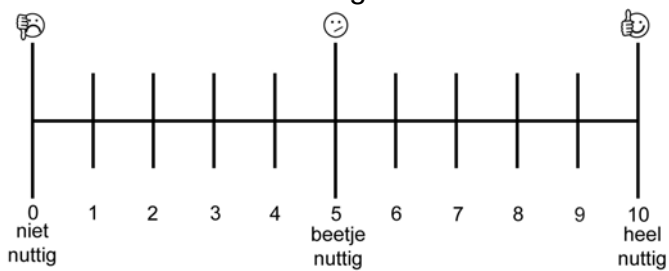
8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas.

9. Ik vind de stof moeilijk.

10. Ik vind de stof nuttig.

Bijlage 4

Kijkwijzer

Docent: positie: Datum:

Sociale vaardigheden die de docent laat zien. De volgende aanduidingen kunnen worden gebruikt:

>< doet het tegenovergestelde

nvt niet van toepassing

	Positie interactiewijzer & sociale vaardigheden	Waarneming	Voorbeeld	Z.O.Z
BS	Leiding en advies geven			
	• Het voortouw kunnen nemen			
	• Activiteiten kunnen regelen en organiseren			
	• Anderen met behulp van argumenten laten geloven dat iets waar			
	• Kunnen adviseren en oplossingsgericht kunnen werken			
SB	Zorgen			
	• Zorgzaam zijn voor anderen			
	• Positief stimuleren en helpen van anderen			
	• Zaken vanuit een positief perspectief kunnen weergeven/ ergens de positieve punten uit kunnen halen bij teleurstellingen			
	• De ander goed kunnen aanvoelen			
SO	Volgen			
	• Iemand bewegingsvrijheid geven, Tonen van interesse en van het vermogen om belangrijke informatie op te pakken uit mondelinge gesprekken.			
	• Protocol op kunnen volgen			
	• Opdrachten opvolgen			
	• Met kritiek om kunnen gaan			
OS	Afwachten			
	• Niet op de voorgrond plaatsen			
	• Steun van iemand nodig hebben			
	• expectatief kunnen opstellen			
OT	Zich terugtrekken			
	• Gereserveerd op kunnen stellen			
	• Grenzen afbakenen door niets te zeggen			
	• Zich terug kunnen trekken			
	• Een afwachtende houding aannemen			
TO	Protesteren			
	• Voorzichtig zijn			
	• Aan een persoon emotie kunnen laten zien door het niet uitkomen van een verwachting			
	• Op een goede manier bedenkelijk en oordelend zijn			
	• onbehagen, ongenoegen kunnen laten blijken			
TB	Strijden			
	• Duidelijk kunnen zijn in wat je niet zint, waar je je kwaad over maakt Aan kunnen geven waar je het niet mee eens bent, waar je nijdig, razend van wordt			
	• Zich, ook lichamelijk, defensief en offensief kunnen opstellen.			
	• Kunnen ontmoedigen, zich offensief kunnen positioneren			
BT	Winnen			
	• Kunnen wijzen op onjuistheden			
	• Kunnen wedijveren met anderen			
	• Kaders kunnen aangeven voor de ander			
	• Zelfstandig kunnen positioneren, vertrouwen op eigen mening/opinie			

Gebaseerd op: Verstegen, R. & Lodewijks, H.P.B. (2009). Interactiewijzer. Analyse en aanpak van interactieproblemen in professionele opvoedingssituaties. Assen: Van Gorcum. 7e druk. ISBN 987 90 232 4501 8. 187-188

Bijlage 5

1. Zijn er speciale gebeurtenissen geweest in relatie tot de deelnemende leerling(-en)?

Feedback collega docent.

2. Hebben de deelnemende leerlingen keuzevrijheid in dit onderzoek?

Feedback collega docent.

3. Waarborg ik de privacy van mijn leerlingen voldoende?

Feedback collega docent.

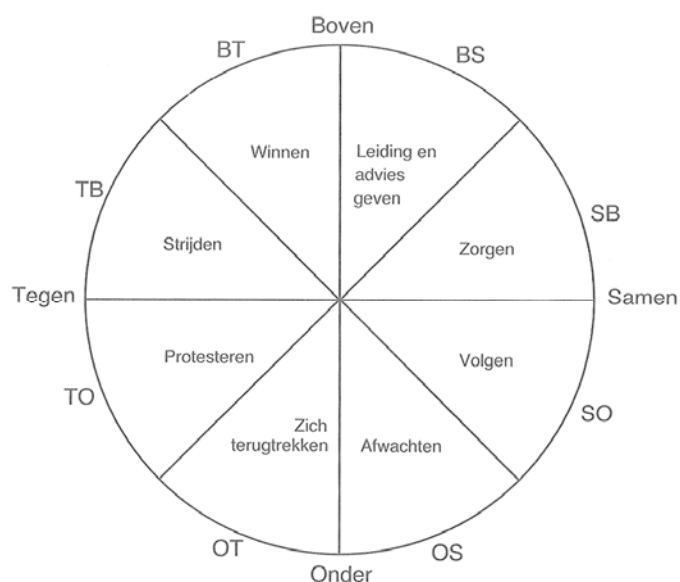
Bijlage 6 Tabellen en figuren

Tabel 1

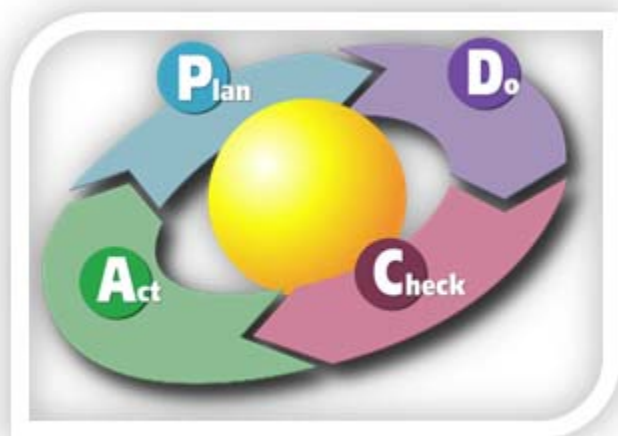
Passend onderwijs	Inclusief onderwijs
Schoolbesturen krijgen de verantwoordelijkheid om voor elke leerling een onderwijsaanbod te ontwikkelen dat past bij zijn mogelijkheden en beperkingen. Bij passend onderwijs staat de leerling centraal en wordt het aanbod waar nodig op hem afgestemd.	Alle leerlingen, ongeacht hun achtergrond, bezoeken dezelfde scholen, functioneren in heterogene groepen en volgen het curriculum afgestemd op hun eigen mogelijkheden. Leerlingen leren van en met elkaar als ze samen leren en samen worden onderwezen in dezelfde leer – en leefgemeenschap. Ze ontwikkelen zich zo tot volwaardige burgers met een actieve deelname in de maatschappij.
De verschillen	
-Stabilisatie -Oprekken van het (duale) systeem -Regie vanuit de speciale school	-Innovatie -Veranderen van het (duale) systeem -Regie vanuit de reguliere school
De overeenkomsten	
-De leerling centraal -Grotere autonomie van de schoolbesturen. -Verkleining van de speciale scholen.	-Grotere inbreng van de ouders. -Grotere transparantie van de leerlingbudgetten.

Cornelissen-Van den Bosse, M. (2008)

Figuur 1 , Interactiewijzer 2009, R Verstegen, H.B.P. Lodewijks

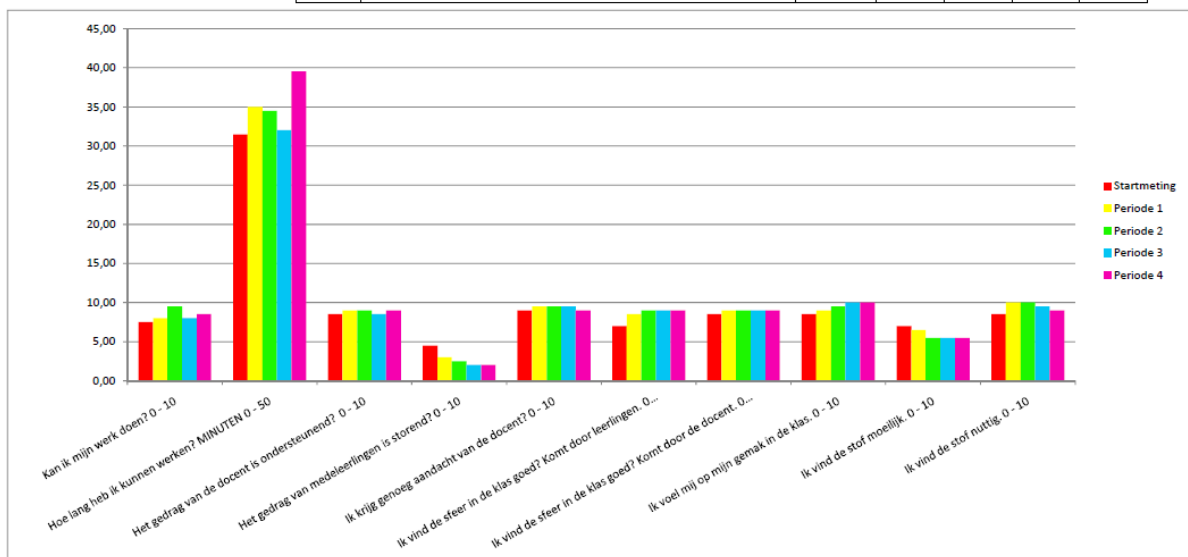

Figuur 2, PDCA Cyclus, Berkshire Select Inc 2010

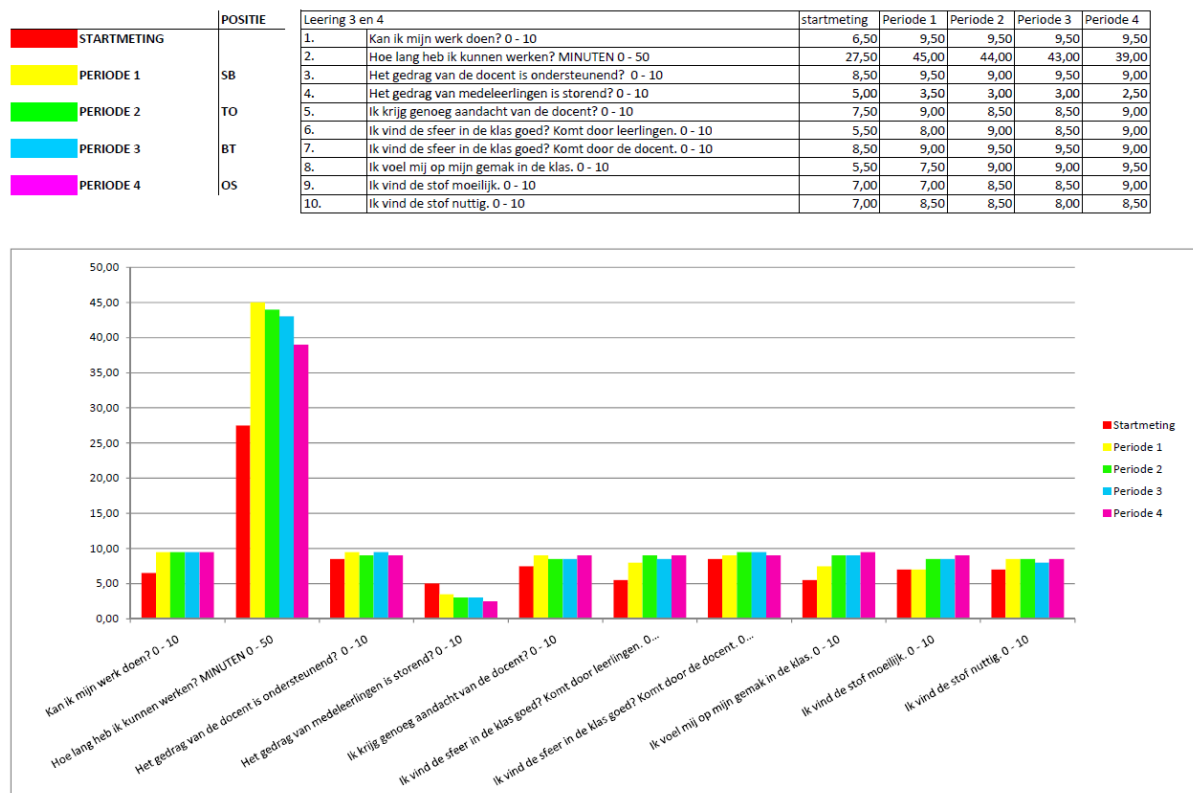

Figuur 3, resultaten leerlingen één en twee

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
PERIODE 1	BS	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
PERIODE 2		3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
PERIODE 3	OT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
PERIODE 4		5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
	TB	7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
	SO	9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 4, resultaten leerlingen drie en vier

Figuur 5, Werk 1 en 2

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING PERIODE 1 PERIODE 2 PERIODE 3 PERIODE 4	BS	1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
		2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
	OT	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
		4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
	TB	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
	SO	7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 6, Gedrag directe externe factoren 1 en 2

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING PERIODE 1 PERIODE 2 PERIODE 3 PERIODE 4	BS	1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
		2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
	OT	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
		4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
	TB	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
	SO	7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 7, Sfeer en op je gemak voelen 1 en 2

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
PERIODE 1	BS	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
PERIODE 2	OT	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
PERIODE 3	TB	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
PERIODE 4	SO	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 8, Leerstof gerelateerd 1 en 2

	POSITIE	Leering 1 en 2	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	7,50	8,00	9,50	8,00	8,50
PERIODE 1	BS	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	31,50	35,00	34,50	32,00	39,50
PERIODE 2	OT	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,00	9,00	8,50	9,00
PERIODE 3	TB	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	4,50	3,00	2,50	2,00	2,00
PERIODE 4	SO	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	9,00	9,50	9,50	9,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	7,00	8,50	9,00	9,00	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,00	9,00	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	10,00	10,00
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	6,50	5,50	5,50	5,50
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	8,50	10,00	10,00	9,50	9,00

Figuur 9, Werk 3 en 4

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
PERIODE 1	SB	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
PERIODE 2	TO	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
PERIODE 3	BT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
PERIODE 4	OS	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur 10, Gedrag directe externe factoren 3 en 4

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
PERIODE 1	SB	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
PERIODE 2	TO	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
PERIODE 3	BT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
PERIODE 4	OS	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur 11, Sfeer en op je gemak voelen 3 en 4

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
PERIODE 1	SB	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
PERIODE 2	TO	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
PERIODE 3	BT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
PERIODE 4	OS	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur 12, Leerstof gerelateerd 3 en 4

	POSITIE	Leering 3 en 4	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
STARTMETING		1. Kan ik mijn werk doen? 0 - 10	6,50	9,50	9,50	9,50	9,50
PERIODE 1	SB	2. Hoe lang heb ik kunnen werken? MINUTEN 0 - 50	27,50	45,00	44,00	43,00	39,00
PERIODE 2	TO	3. Het gedrag van de docent is ondersteunend? 0 - 10	8,50	9,50	9,00	9,50	9,00
PERIODE 3	BT	4. Het gedrag van medeleerlingen is storend? 0 - 10	5,00	3,50	3,00	3,00	2,50
PERIODE 4	OS	5. Ik krijg genoeg aandacht van de docent? 0 - 10	7,50	9,00	8,50	8,50	9,00
		6. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door leerlingen. 0 - 10	5,50	8,00	9,00	8,50	9,00
		7. Ik vind de sfeer in de klas goed? Komt door de docent. 0 - 10	8,50	9,00	9,50	9,50	9,00
		8. Ik voel mij op mijn gemak in de klas. 0 - 10	5,50	7,50	9,00	9,00	9,50
		9. Ik vind de stof moeilijk. 0 - 10	7,00	7,00	8,50	8,50	9,00
		10. Ik vind de stof nuttig. 0 - 10	7,00	8,50	8,50	8,00	8,50

Figuur, 13 totalen

	startmeting	Periode 1	Periode 2	Periode 3	Periode 4
Leerling 1 en 2	100,50	107,50	108,00	103,00	110,50
Leerling 3 en 4	88,50	116,50	118,50	117,00	114,00